

FORUM

FİKİR MEYDANIDIR

Onbeş Günlük Tarafsız Siyaset İktisat Kültür Dergisi

Münevverin Vazifesi ve Mes'uliyeti

Cemiyetin organik mekanik telâkilerinin kendilerine göre doğru veya yanlış tarafları olduğu kadar faydalı veya zararlı neticeleri de vardır. Her cemiyet, bugün vuzuhla ve katiyetle tesbit edilememiş olmakla beraber, bazı sosyal kanunlara tâbidir.

İktisadî ve coğrafi şartlar, etnik hususiyetler, geçmiş devirlerin biriktirdiği acı ve tatlı tecrübeler insan cemiyetlerinin gidişi üzerinde müessir olan başlıca unsurlar olarak düşünülebilir. Fakat bütün bu unsurlar yanında, cemiyetlerin kültür, ekonomi veya siyaset hayatı bakımından muayyen bir seviyede bulunmalarında veya muayyen bir seviyeye varamalarında insan iradesinin büyük bir payı olduğuna şüphe yoktur. Bundan dolayıdır ki cemiyetleri sadece kendi kendine taazzuv eden, gelişen ve ihtiyarlayan, insan iradesinin hiç rolü olmadığı organik bir varlık saymak doğru olmasa gerektir.

Bir benzetme yapılacak olursa cemiyetler de fabrika gibidir. Bir fabrikanın normal verim sağlayabilmesi için nasıl herşeyden evvel etraflıca, çok iyi düşünülmüş ve hesaplanmış teknik esaslara uygun olarak kurulmuş bulunması gerekirse, bir cemiyetin de sosyal esaslara ve icaplarına uygun bir şekilde düzenlenmiş olması lâzımdır. Kuruluşu sağlam esaslara dayanmayan fabrikada olduğu gibi iktisadî, sosyal ve hukukî bünyesi sağlam temellere dayanmayan bir cemiyette de çeşitli derecelerde bünye arızalarına rastlamak mukadderdir. Ancak tekniğin ve ilmin en yeni buluşlarına uygun olarak meydana getirilmiş, en mükemmel bir fabrika dahi, acemi ellere terkedilirse kısa zamanda verimini kaybetmeye, bozulmaya ve ergeç işliyemez bir hale gelmeye mahkûmdur. İnsan cemiyetleri sosyal bir vakıa olmakla beraber insan dışı unsurların tesirlerine büyük ölçüde maruz kalmakla beraber esas itibarıyla insan iradesiyle kurulmuş ve insan

iradesiyle işliyen bir mekanizmadan başka bir şey değildir. Bundan dolayıdır ki kuruluş ve işletme safhalarının da bu makinenin her parçasında vazife alan kafaların sağ duyu ve basireti, mesuliyet ve gerçek hissi ve bilgi seviyesi bu sosyal makinenin istikbalini tayin eder. İşçi, usta, mühendis, idareci ve müdürün bir fabrikanın kuruluş ve işleyişindeki rolleri değişiktir. Ve eşit ehemmiyette görünmeyebilir. Fakat şu da unutulmamalıdır ki yanlış bir kuruluş planı kadar yerine iyi takılmamış bir vidanın, zamanında muntazam bir şekilde yapılmamış bakım veya tamirlerin gevşemiş, ihmal edilmiş ufak bir civata bile bazan facialara sebep olabilmıştır.

Memleketimizin 1950 - 1960 devresi içindeki durumu yukardaki esaslara göre incelendiği takdirde, şunları tesbit etmek mümkündür: Bu devrenin başlangıç tarihi olan 1950 yılında Türk cemiyetinin kuruluş ve işleme meseleleri henüz halledilmiş değildi. Bilâkis dünya siyasi tarihinde nadir görülen 1950 yılı hadisesi Türkiye'nin ciddiyetle ele alınacak ana meselelerle karşı karşıya bulunduğu ve bu meselelere hal çaresi aramak ihtiyacının açık delilini teşkil ediyordu. 1950 - 1960 yılında Türkiye'de siyasi iktidarı elinde bulunduran zümre 1950 hadisesinin bu derin manasını anlamamış veya anlamak istememiş, devlet mekanizmasının başında, vazife ve mesuliyetini müdrik basiretli bir idareci gibi hareket etmemiştir. Önceleri belki iyi niyetlerle başlayan, fakat iktisadî ve içtimai gerçeklere aykırı olan bir tutum, - hareket noktasının isabetli seçilmemesi, hedefin realist bir anla-

1 - Temmuz - 1960

Sayı: 150

Cilt: XIII — 100 KURUŞ

Münevverin vazife ve mesuliyeti

ONBEŞ GÜNÜN NOTLARI:

İnkılâbın Menşei ve Partiler

Son On Yıldaki Amerika'nın Dış Siyaseti ★ Cezayir Hakkında Görüşmeler ★ Piyasanın Durgunluğu ★ İhracat Vergisi

Anayasada İlköğretimin Yeri

Mahmut MAKAL

İNCELEMELER:

Türk Köylüsünün Hakları

Fakir BAYKURT

Siyasette Burjualaşma

Mümtaz SOYSAL

Türk - Sovyet Münasebetleri : I

A. Halûk ÜLMAN

Enerji Dâvamız ve Plân Meselesi

Mehmet ERDEMİR

OKURLARIN FORUMU:

+ Mevduat Kabul Selâhiyeti

(M. A. T.)

+ İlk Yapılacak İş

(A. S.)

NE DİYORLAR:

+ Kalkınma Teorisi ve Dengeli Kalkınma Fikri: II

Ragnar NURKSE

KÜLTÜR VE SANAT:

Dünden Bir Hikâyeçik...

Sami N. ÖZERDİM

Tonguç'un Ardından

Halil AYTEKİN

Çalı

Kaya ÖZSEZGİN

Bibliyografya

Derli: Perran ERALP

yılla tesbit edilememesi ve bilhassa başlangıç noktasıyla hedefi birleştirecek yolun hemen hiç çizilmiyerek tesadüflere ve keyfe bırakılması dolayısıyla - memleketi her sahada bir maceraya sürüklemiştir. Mevcut cemiyet mekanizmasını islah etmek, mahdut fikrî ve iktisadî imkânlarımızı en verimli bir şekilde kullanmak, resmî veya gayri resmî bütün müesseseleri takviye etmek gibi ağır vazifelerle karşı karşıya bulunan siyasî iktidar sahipleri, kısmen şahsî endişe ve menfaatler, daha umumî olarak partizan ve çiftlik zihniyeti dolayısıyla, cemiyetin dayandığı ana müesseseleri parti menfaatleri için zedelemekten, onların zayıf taraflarını pervasızca ve sırf kendi siyasî çıkarları için istismar etmekten, devlet mekanizmasının tahribiyle neticelenecek en umulmaz çarelere başvurmaktan çekinmemişlerdir. İnsanların zayıf taraflarını sömürerek, vatandaşları birbirine düşürerek, vicdanlara meşru olmayan yollarla nüfuz ederek, cemiyetin dindar ve cahil tabakalarının masumane duygularını insafsızca tahrik ederek iktidarı idame ettirmek hevesine kapılanlar ve cemiyetin ana meselelerine gözlerini bilecek veya bilmiyerek kapamış olanlar nihayet samimiyezsizlik, yalan ve istismar esasına dayanan binanın 27 Mayıs sabahı çöktüğünü görmüşlerdir.

27 Mayıs hareketleri, Üniversite, basın, muhalif siyasî partiler ve ordu içinde bulunan Türk seçkinlerinin, âme vicdanının isteklerini ve millî menfaatlerimizin zaruretini dile getiren müşterek bir harekettir. Kansız olmasına rağmen bu hareketin bir ihtilâl olduğuna şüphe yoktur. Mevcut mekanizma, kifayetsizliği sabit olduğundan; yıkılmıştır. Bu hareketin öncüleri, başlarını ortaya koyarak bu dâvayı gerçekleştirmeye muvaffak olmuştur. Millî Birlik Komitesi, şimdi cemiyetin yeniden kuruluşu gibi hakikaten pek güç; mesuliyetli fakat o kadar da şerefli bir vazifeyi gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bina yıkılmıştır ve iyisini, çok iyisini bir an evvel yapmak zarureti vardır. İçinde bulunduğumuz kuruluş devresinde, Türk cemiyeti için dönüşü olamayan bu yolda, Türk münevverinin de vazife ve mesuliyeti pek ağır ve şereflidir. Kansız, centilmençe inkilâbın ilk günlerinde aşırı heye-

can gösterileri ve taşkınlıklar olmuştur. Vatandaşları çileden çıkarmış bir baskı devri bu şekilde kapatılırken bunları tabii ve mazur görmek lâzımdır. Ancak his ve heyecanın yerini bir an evvel akıl ve mantığa, vazife ve mesuliyet duygusuna terketmesi de şarttır.

Türk basını, şerefli mücadelede vazifesini yapmıştır. Türk üniversiteleri, öğrenci ve öğretim mensuplarıyla bu harekette kendilerine düşeni yapmışlardır. Bu asil hareketin asaletini kaybetmemesi, şahsî kin veya menfaatler için istismar edilmemesi lâzımdır. Bir ifrat kutbundan memnun olmayanlar, memleketi diğer bir ifrat kutbuna sürükleyecek söz, yazı ve hareket taşkınlıklarına son vermediler. Türk Ordusunun ihtilâl esnasında gösterdiği centilmenliği, genç - yaşlı her Türk münevverinin de bu yeniden kuruluş günlerinde göstermesi lâzımdır. İnsafsızca zedelenmiş içtimâî ahlâkın yaralarını sarmak durumunda olanların Türk içtimâî hayatında yeni yaralar açılmamasına bilhassa itina etmeleri gerekir.

Türkiye, yeni bir yola, yeni bir devreye girmiştir. Bu hareketin mutlaka muvaffak olması lâzımdır. Çünkü bu yolun dönüşü yoktur. Siyasî hayatın içinde olsun, dışında olsun Türk münevveri bugün Cumhuriyet devrinin en ağır vazife ve mesuliyetleriyle karşı karşıyadır. Bir kaç asır devam eden saltanat ve imparatorluk devrinin nesilden nesile birikmiş

tesirlerini şuur altında ve hattâ üstünde hisseden, çeşitli sebeplerle fikren ve iktisaden geri kalmış, fakat ilerlemek, fikren ve iktisaden gelişmek ve yükselmek isteyen bir memlekette her çeşit dâvanın samimî, cesaret sahibi, fedakâr ve bilgili sahipleri olmadıkça beklenen ve özlenen gelişmeyi sağlamaya imkân var mıdır? Muayyen bir meslek mensubu olarak, hâkim, öğretmen, gazeteci, avukat, sivil ve askerî devlet memuru ve iş adamı sıfatıyla, her Türk münevveri meslek ahlâkına ve meslek icaplarına uygun bir şekilde ciddiyetle, samimiyeyle, cesaretle ve bütün gücüyle işine sarılmalıdır. Türk münevverinin vazifesi bundan da ibaret değildir. Memleket meseleleri üzerinde düşünmekle görevli vatandaşlar olarak, siyasî hayatımızın istikbalinden manen mesul insanlar olarak, hakikî Türk münevverlerinin, Türkiye'de ölçü, muvazene ve sağ duyunun, siyasî ve içtimâî ahlâkın temsilcisi ve bekçisi olmaları da lâzımdır.

Türk inkilâplarının ve Atatürk ideallerinin silâhlı bekçisi olduğunu Türk Ordusu ispat etmiştir. Ordu safları dışında bulunan diğer Türk münevverleri de Türk inkilâplarının, Atatürk ideallerinin, adâlet, refah ve sükûna muhtaç ve buna lâyık vatanımızın fikir, çalışma ve tatbikat sahalarında bekçisi ve koruyucusu olduklarını elbet te ispat edeceklerdir.

Onbeş Günün Notları

Inkilâbın Menşei ve Partiler

Bir müddet evvel Millî Birlik Komitesi bir tebliğ yayımlıyarak 27 Mayıs hareketini kendi eserleri olarak göstermek isteyen bazı partilerin mevcut olduğunu bildirmiş ve Millî İnkilâp Hareketini hiçbir şahsın veya zümrenin kendisine maletmeğe hakkı olmadığını ilân etmişti.

Anlaşıldığına göre, bazı yerlerde Halk Partisine mensup kimseler taşkınlık hareketlerinde bulunmuşlardır. Uzun yıllardır, D.P. den ve hükümetten gördükleri fena muamelelerin bu-

naltısından kurtulunca aşırı sözler sarfetmişler veya aşırı hareketler yapmışlardı. Bu taşkınlıkları bazı insanî sebepler ile izah etmek mümkün ise de, bunlara göz yummak ve hakikaten tam mânasıyla millî bir hareket olan 27 Mayıs inkilâbının bir siyasî parti tarafından meydana getirildiği şeklindeki tefsirlere müsaade etmek doğru olmayacaktır. Bu itibarla Millî Birlik Komitesinin olaylar karşısında reaksiyon göstermesi tabii ve yerindedir.

Bununla beraber, Millî Birlik Ko-

mitesinin olaylara müdahale şekli farklı olabilirdi. Takriben yirmi gün evvel neşredilen tebliğde istihdaf edilen partinin Halk Partisi olduğu bâriz idi. Fakat mezkûr tebliğde mevzuubahis olan istismar hareketlerinin şumulü ve mahiyeti hakkında hiçbir sarahat mevcut değildi. Bu şartlar altında, belki muayyen bazı kimselerin eseri olan taşkınlıklar bütün bir partiye maledilmiş oluyordu. Neşredilen sert ve kısa tebliğ maalesef Cumhuriyet Halk Partisine umumî bir ihtar şeklini alıyordu.

Mevzuubahis hâdiselerin hakikî mahiyetini henüz bilmiyoruz. Bunların kestirme bir şekilde bütün bir partiye maledilebilecek hareketler olduğunda şüphelerimiz vardır. Bize öyle geliyor ki, Millî Birlik Komitesi, efkârı umumiyeye hitabeden sert tebliğini neşretmeden önce, vâki olaylar hakkında doğrudan doğruya C.H.P. Genel Merkezine bir ikazda bulunsa idi ve bunlara mâni olunmasını talep etse idi, daha uygun bir şekilde hareket etmiş olurdu. Bu ikazın neticesinde durum düzelmediği takdirde Millî Birlik Komitesi, açık bir şekilde C.H.P. yi itham etmekte haklı olurdu.

Millî Birlik Komitesinin tebliğinden sonra, C.H.P. Genel Başkanı İsmet İnönü, 21 Haziran tarihinde teşkilâta bir tamim göndererek, C.H.P.'nin 27 Mayıs hareketinin ne başında, ne de sonunda olduğunu bir defa daha ilân etmiş ve Parti teşkilâtına bir ihtarla bulunarak, 27 Mayıs hareketinin şerefini kendilerine maletmekten sakınmalarını istemişti. İnönü, ayrıca Millî Birlik Komitesine tam güvenini teyit etmiş ve teşkilâtın, vaadedilen seçimleri sükûnet ve huzur içinde beklemesini talep etmişti. Esasen İnönü, inkılâbın tam akabinde teşkilâta buna benzer mahiyette bir tamim de göndermişti. İkinci tamimin maksadı, Millî Birlik Komitesinin tebliği üzerine, C.H.P. teşkilâtına yukarıdaki hususların hatırlatılmasından başka birşey değildi.

Devlet Başkanı Orgeneral Gürsel'in 27 Haziranda radyoda yaptığı konuşma meselenin henüz kapanmamış olduğunu gösteriyor. General Gürsel, bir kısım partilerin Demokrat Parti mensuplarına karşı nahoş tavırlar takındıklarını, bazen de bunu tecavüz derecesine götürdüklerini söylemiş ve bu gibi taşkınlık yapan partilerin cezalandırılacağını söylemiştir.

General Gürsel'in son ihtarı, Millî Birlik Komitesinin birinci tebliği gibi, maalesef çok umumî mahiyettedir. Muayyen kimselerden ve müşahhas vak'alarından yine bahsedilmeyip, umumî bir ihtarla bulunmak yolu maalesef seçilmiştir. Muayyen hâdiselerin efkârı umumiyeye teferruatıyla bildirilmesi ve müsebbiplerin Adliyeye verilmesi çok daha iyi olurdu. Bu şekilde partilerin umumî ithamlar altında bırakılması gibi nahoş bir vaziyete meydan verilmez ve çirkin hareketleri yapanlar da hak'ettikleri cezaya çarptırılmış olurlardı. Bu suretle de Millî Birlik Komitesi ve hükümet ile memleketin hayatında müspet rolleri bulunan siyasî partilerin münasebetleri daha berrak ve açık bir mecraya girerdi.

27 Mayıs hareketinin en müessir âmilî şüphesiz Türk Ordusu ve onu temsil eden Millî Birlik Komitesi olmuştur. 27 Mayıs hareketinin gayesi uğrunda, gençliğin, Üniversitelerin, basın ve nihayet bazı partilerin de mücadele etmiş olduğu bir vakiydir. Ordunun, gençliğin ve Üniversitenin hareketleri son netice üzerinde birinci derecede müessir olduğu şüphesizdir, fakat bunu söylerken, siyasî partilerin bu uğurda senelerdir yaptıkları mücadeleyi sükûtle geçiştirmek, bütün siyasî partiler haris ve kötü maksatlı insanlardan müteşekkil olduğu intibamı vermek doğru olmaz. Bugün bu şekilde düşünen ve yazanlara rasgeliniyor. Kanaatimizce bu, insaf ve hakkaniyete aykırı düşer. İnönü'nün başkanlığında Cumhuriyet Halk Partisi, gayrimüsavî şartlar altında ezici ve çok ağır bir mücadeleyi senelerdir devam ettirmiştir. Halk Partisine iltihak etmeden önce Hürriyet Partisi de aynı gaye için çarpışmış olduğu ve Cumhuriyetçi Millet Partisinin de bu gayeleri benimsiyerek senelerdir gayret gösterdiği birer hakikattir.

Yukarıda belirtmeğe çalıştığımız gibi, 27 Mayıs hareketinin hiçbir şahıs veya zümreye maledilemeyeceği düşüncesindeyiz. Hareket millî bir harekettir ve bunun şerefi çeşitli teşekkül ve müesseselerimize aittir. Bu düşünceye olduğumuz için, siyasî partilerin bu hareket ile maddî mânevi hiçbir ilgileri olmadığı tarzındaki telâkkileri kabul etmeğe imkân bulamıyoruz.

Son On Yıldaki Amerikan Dış Siyaseti

On yılı aşan bir müddettenberi Amerika'nın dış siyaseti, Truman Doctrine'i ile başlayarak, müteveffa Hariciye Nazırı Foster Dulles'in tesbit ettiği esaslara göre yürütülmüştür. İkinci Dünya Harbinden sonra hür dünyanın liderliğini deruhte eden Amerika'nın karşısındaki mesele şu idi : Rusya'nın teşkil ettiği büyük tehlike karşısında, Amerika kendisini ve hür dünyayı nasıl korumalıdır?

Eski Reiscumhur Truman tarafından başlanan ve Foster Dulles tarafından yürütülmeğe devam ettirilen Amerikan haricî siyasetinin hedefi, tehlikeye karşı bir müdafaa şeridi tesis etmek ve Rusya ile Doğu blokunun sınırlarında bulunan memleketlerle tedafüî askerî ve siyasî paktlar (Nato, Cento, Seato) kurmak olmuştur. Böylece Rusya'nın herhangi bir istikametten gelen taarruzunu karşılanabilecek ve müdafaa şeridinde dahil olan memleketlerde teşkil edilen üslerden mukabil taarruza geçmek imkân dahiline girmiştir. Askerî zaviyeden müdafaa tertibinin yerinde olduğu şüphesizdir. Amerika ve hür dünya, bu şekilde, Rusya'dan vâki herhangi bir hücum akabinde derhal karşı taarruza geçebilecek vaziyete gelmişlerdir. Dolayısıyla Rusya'nın bir maceraya atılması arzuları ehemmiyetli surette azaltılmıştır.

Bununla beraber, kurulmuş olan askerî ittifakların sağlamlığının, tarafların siyasî ve iktisadî gelişmesine ve bu sahadaki kudretlerine bağlı bulunduğu muhakkaktır. İttifakı teşkil eden memleketlerin bazıları kötü bir şekilde idare ediliyorsa, siyasî ve iktisadî müşkül-ler hâsıl oluyorsa, bir manzume olarak ittifak kudretinden kaybeder. Dahası var, işbaşındaki fena idare ile işbirliği yapmakta olan diğer müttefik devletlerin niyetleri hakkında şüpheler uyandırabilir. Son on sene zarfında, Amerika'nın dış politikasının uygulanması esnasında bu gibi tecrübeler geçirilmiştir. Yukarıda belirtmeğe çalıştığımız gibi, askerî zaviyeden Nato, Cento ve Seato gibi paktların kurulması zarurî bulunuyordu. Fakat, pakt siyasetinin tatbikatı esnasında, meseleler daha ziyade askerî zaviyeden mütalâa edilmiş, bütün diğer mülâhazalar askerî müdafaa sisteminin kurulması muvacehesinde

ikinci plânda tutulmuştur. Paktlar seridine dahil olan memleketlerde askerî üsler kuruldu mu ve milli orduların silâhlendirilmesi ve talim terbiyesi inkişaf ettirildi mi, herşey halledildi zannedilmiştir.

Fazla ehemmiyet verilmemekle beraber alınmakta olan askerî tertibat haricinde, mevzu bahis memleketlerde siyasî, içtimâî ve iktisadî sahalarda mühim hareketler oluyordu. Yeni cereyanlar başgösteriyor, fikir ileri atılıyor, teşebbüslere geçiliyor, gayretler sarfediliyordu. Bunların muvacehesinde, dahili idarelerin tutumu meselesi ortada idi. Gayretler, teşebbüsler ve hamlelere imkân veriliyor muydu, yoksa bunlar bastırılmak mı isteniyordu? Maalesef çok defa mevcut idareler ikinci yola sapıyor ve bu yüzden ciddi buhranlar hâsıl o-

luyordu. Türkiye'de, Güney Kore'de ve kısmen farklı sebeplerden ileri gelmiş olan Japonya hâdiseleri meydandadır.

İttifak manzumeleri dahilinde taraflar, birbirlerinin dahili işlerine müdahale etmediklerini iddia edebilirler. Şekli ve nazarı olarak bu iddia doğru olsa dahi, tatbik edilen muazzam askerî ve iktisadî yardım programları muvacehesinde, muhteva itibarıyla, bu iddiaların yerinde olmadığı şüphesizdir. O halde tamamen dahili görünen meselelerin dahi, ittifaka dahil diğer memleketlere ve bilhassa ittifakların lideri bulunan Amerika'ya sirayet etmemesi mümkün değildir. Bu şartlar altında, paktlara âza memleketler içinde vukubulan buhranların, ittifak sistemi bakımından nahoş hâdiseler teşkil eder.

Foster Dulles'in vefatından sonra, Doğu ve Batı blokları arasında bir yumuşama havası hâkim olmuş ve Zirve Konferansları teşebbüsleri yapılmıştır. Son Zirve toplantısının fiyaskosu herkesçe malumdur. Bu şartlar altında ve Rusya tehlike teşkil etmeğe devam ettikçe, müdafaa tertibatının belkemiği olan paktlardan vazgeçmek imkânsızdır. Bununla beraber, Dulles ve Dulles'in vefatından sonra Reiscumhur Eisenhower tarafından yürütülmüş olan dış siyasetin kâfi derecede uzak görüşlü ve ilham verici olmadığı da muhakkaktır. İstikbal ne olacaktır? Bunu henüz bilmiyoruz. Sonbahardaki seçimlerde teşekkül edecek yeni Amerikan idaresinde yer alacak devlet adamlarının dünya meselelerine daha ziyade nüfuz eden muhayyile sahibi insanlar olması sayını temennidir.

Anayasada İlköğretimin Yeri

Mahmut MAKAL

27 Mayıs devriminden önce sözde yürürlükte bulunan Anayasanın birçok maddeleri gibi, ilköğretimle ilgili olan 87 nci maddesi de çiğnenmişti. Bu madde iki kısa cümleden ibaretti ve şöyleydi: «Kadın, erkek bütün Türkler ilköğretimden geçmek ödevindedirler. İlköğretim Devlet okullarında parasızdır.» 1945 e kadar az çok yürütülmüş olan madde, çok partili hayatın başlaması, ilk ve son hedefin öy toplamak olması yüzünden son 15 yıl içinde anlamını yitirmişti. O kadar yitirmişti ki, Türk vatandaşlarının ilköğretimden geçmeleri ereğimizken, okulsuzluk bir yara olmuş, öğretmensizlik buna tuz biber ekmiştir. Her köye bir okul hesabıyla yirmi bin köy okulunun yapılması, her köye bir öğretmen hesabıyla otuz bin öğretmenin ivedi yetiştirilmesi gerekirken; şehirlirimizi de katarak, bu ihtiyacın okul olarak elli bine, öğretmen olarak yüz bine çıktığını görürken, bu derde on beş yıl boyunca parmak basılmayışını kafamıza sığdıramıyoruz. Ama gelecek Türk kuşağını hiçe sayarak, salt alacağı oyları düşünenlerin, çabucak göze çarpabilecek gösterişli işleri yarım yamalak ele almak dururken, geç meyvaya verecek eğitim işlerine dönüp bakmayacakları belliydi.

Bu dâvanın el atılmadan bırakılmasını, karşıt olarak, okulsuz - öğretmensiz milyonlarca köy çocuğunun karanlık ağır köşelerinde imamların eline düşmesini, iktidarda kalmanın şartlarından başlıcası olarak gördüler. Bu düşünce karşısında Anayasa da, babayasa da vız geldi. Ezanı anlaşılmasız bir dille okutmaya başlamalarıyla yaralanmış olan lâiklik de böylece ezildi. Lâiklik ezildikten sonra Türkiye'de Atatürk devrimlerinin varlığından ve yürürlüğünden söz açmak, Batılılıktan, ilerlemekten dem vurmak gülünç olmaya başlamıştı. Lâiklik ki bu toplumun dizinin direği idi. Oysa ilk ve ortaokullarda okutulan din dersleri bir facia haline geldi. İkel ölçülerle yazılan ders kitapları, tarihsel gerçekler karşısında gülünç duruma düşmelerine rağmen, harıl harıl okutulmaktadır.

Bu çatışma ilköğretim programında saptanan bilimsel ikelere de aykırıdır. İlköğretimden geçebilen çocuklarımız bile 15 yıllık devre içinde kafalarına küf doldürmüşlerdir. İlkokulu bitirmek üzere olan çocukların yağmurun oluşumu konusunda tarihi ve tabiatı unutarak «meleklerin buluta kırbaç vurmasıyla yağmurun yağmağa başladığı» nı söylemeleri beni kaç kare şaşırtmıştır. İmam - Hatip Okulu öğrencilerinin 1960 baharında köylere gidip her bölgede propaganda yaptıklarını unutmuyorum. İlahiyat Fakültesi profesörlerinin, Atatürkçü öğretmenlere karşı açtıkları savaş, Ankara'da yıllardır sürer. Bunu adım adım izledim.

Şimdi oycuları, goygoycuları bir yana iterek, hürriyetimize kavuştuğumuz şu günlerde, hür olarak düşünüp, bazı sonuçlara varmamız ve hazırlanmakta olan yeni Anayasada ilköğretimin yerinin ne olması gerektiği üzerinde durmamız mümkündür. Unutmamalı ki «halk ne düşündür, nasıl karşılar, beğenir mi?» diye düşünür de gene bilime ve Batı düşüncesine sırt çevirirsek, bu hürriyeti de birgün yitirebiliriz. Onun için, ne yapıp yapıp bu din meselesini bir sağlam ipe bağlayarak, lâik öğretimi, lâik okulculuğu gümüşüne çıkarmalıyız.

Eski Anayasada da saptanmış olduğu gibi, ilköğretim mecburi ve parasız olmalıdır. Yedi yaşına basan kız-erkek her çocuk lâik ilkökula devam etmeye mecbur tutulmalıdır. Bu mecburiyete teknik okullar ve kurslar da dahil edilirse daha iyi olacaktır. Ancak, öğretim süresince her çocuk, hayat okuluna mahsus ilkeleri uygulayabilecek öğretmene, sağlığı koruyucu imkânlarla, modern bir ilkökulda okuma ve kitaplardan, öğretim araçlarından faydalanma hakkına, öğrenimi devam ettiği sürece taşıt araçlarından parasız faydalanma hakkına sahip kılınmalıdır.

İlköğretimin erkeklerine de yer verilmesi, karşıt yolların tıkanması bakımından çok yerinde olacaktır. Bu erkekler şunlar olmalıdır :

1 — İlköğretim ve eğitim kurumlarının ereği, öğrencileri Türk toplumsal ve ekonomik bünyesine en iyi bir şekilde intibak edecek, cumhuriyetçi ve lâik vatandaşlar olarak yetiştirmektir.

2 — Mecburi öğretim çağında bulunan çocuklar, Devlet okullarından başka okullara, dershanelere ve kurslara devam edemezler.

3 — Bakılmaya muhtaç ve kimsesiz çocuklar, mecburi öğretimi tamamlayıncaya kadar Devletçe eğitilirler.

4 — Her öğretmen, modern eğitim ilkelerine göre «öğretme hürriyeti» ne sahiptir.

Bunları saptar ve uygularsak, yarım aydın ve yelin estiği yöne göre el saklatan vatandaşlar yetişmesini önlemeye doğru sağlam bir adım atmış oluruz. Ders kitapları da bu ölçülere göre yazılıp durulunca, yolumuz aydınlanacak ve nereye gittiğimiz belli olacaktır.

Devlet, lâikliğe aykırı okul ya da dershaneler açmamalı, açtırmamalıdır...

Bu yazının hazırlanmasında bugünlerde toprağa verdiğimiz Hakkı Tonguç'un hazırladığı «Anayasada İlköğretim» taslağından faydalanılmıştır.

Cezayir Hakkında Görüşmeler

Geçici Cezayir Hükümetinin bir temsileisi hâlen Paris'te bulunmakta ve Fransız Hükümeti temsileisi ile, Cezayir'de ateşin kesilmesine ait iki hükümet arasında bilâhare yapılacak konferansın esaslarını hazırlamaktadır.

Äniden bu görüşmelere başlanması ve temasa geçilmesi birçok kimseyi hayret içinde bıraktı. Bir müddet evvel General De Gaulle Cezayir'i ziyaret etmiş ve ordu birliklerini teftiş etmiş idi. Konuşmasında ordunun memleketi sulha kavuşturmak hususundaki vazifesine temas etmiş, ordunun bu sahadaki hizmetlerini övmüş ve bu işin daha uzun müddet sürebileceğini söylemişti. Bu nutuk dünya efkârı umumiyesinde bedbinlik uyandırmış ve Fransa'nın muvakkat Cezayir hükümeti ile müzakere etmeğe hiçbir zaman yanaşmayacağı intibahı kuvvetlendirmişti.

Durumun birden değişmesini ve müzakere zemininin hazırlanmasını nasıl izah edebiliriz? Bu hususta üç faktörün rol oynadığı söylenebilir :

1) Fransız ordusunun hareketâtına ve üstün ateş kudretine rağmen, Cezayir'de mukavemeti kısmak hiçbir zaman mümkün olmamıştır. Büyük kayıplara uğradıkları halde hürriyet mücahitleri, imanlarını ve cesaretlerini kaybetmemişlerdir. Son aylarda Cezayir'in büyük şehirlerinde birçok bombalar atılmış ve silâhlı taarruzlar vuku bulmuştur. Bunlar Cezayir kurtuluş ordusunun mukavemet kudretini gösteriyordu.

2) Fransa'nın Cezayir'de yürütmeğe çalıştığı savaş, dünya efkârı umumiyesinde gittikçe şiddetlenen protestolara yol açmıştır. Fransa'nın en yakın müttefikleri ve Nato'daki dostları, Fransa'yı ikaz etmeğe başlamışlar ve anlaşma yoluna gidilmesini istemişlerdir. Afrika'da birçok devletler kurulurken ve milletler istiklâllerini elde ederken, Cezayir'in müstemleke olarak yaşamasını izah edecek ve meşrû kılacak hiçbir sebep kalmıyordu. Bu temayüller, Fransa'nın yalnızlığını arttırmış ve dünya muvacehesinde büsbütün kötü durumda bırakmıştır.

3) Harbin uzamasının Fransa için teşkil ettiği mânevi ve maddî yük çok artmıştır. Fransız ordusunun kısmî küllisi Cezayir'dedir. Askerlik hizmetlerini ifa etmek için silâh altına alı-

nan gençler Cezayir'e gönderilmektedir. Cezayir harbi Fransız bütçesi için fevkalâde ağır bir yük teşkil etmektedir.

Ayrıca, harbin Fransız halkı ve bilhassa Fransız gençliğinde tevhit ettiği mânevi buhranlar vardır. Cezayir'de harp esiri olan Cezayirlilere yapılan eziyet fena karşılanmaktadır.

Son günlerde Fransız gençliği, mitingler tertip etmeğe başlayarak, ateş kes müzakerelerine başlanılmasını istemiştir. Bu mitingler bütün Fransa'da büyük ilgi uyandırmıştır.

İşte yukarıdaki âmiller Fransız Reisisumhuru De Gaulle'i, geçici Cezayir hükümetine yeniden bir davette bulunarak, müzakerelerin zeminini hazırlayacak bir mümessilin gönderilmesini istemeğe nihayet sevk etmiş bulunmaktadır. Paris'te başlayan bu ön müzakereleri takiben, geçici Cezayir hükümeti başkanı Ferhat Abbas'ın Paris'e giderek asıl müzakerelere başlayacağı tahmin ediliyor.

Bu inkişafı büyük memnuniyetle karşıladığımızı kaydetmeğe lüzum yoktur. Devlet Başkanı General Gürsel, gazetelere verdiği bir demeçle, bu hususta bütün Türkiye'nin hissiyatına tereüman olmuştur. General Gürsel, senelerdenberi kahramanca çarpışan Cezayirlilerin mücadelesini yakından takip ettiğini ve bu mücadelenin nihayete ererek Cezayir'in haklı isteklerine kavuşmasını arzu ettiğini ifade etmiştir. Uzun müddettir Forum'da müdafaa ettiğimiz bu görüşün resmî ağızlarından ifade edilmesi bizim için bir sevinç kaynağı olmuştur. Cezayir milleti ve ordusuna, mücadelenin son safhasında muvaffakiyetler temenni ederiz.

Piyasanın Durgunluğu

Piyasa ve dolayısıyla genel iktisadî faaliyet hacmi, ilgililerin dikkatini üzerine çekecek kadar durgunluk içindedir. Nitekim, alâkalı makamlar bu konuda beyanlar vermiş ve alınacak tedbirlerden bahsetmişlerdir.

Piyasadaki durgunluğa çare bulabilmek için, herşeyden evvel, bunun mahiyeti hakkında doğru bir teşhiste bulunmak icap etmektedir. Öyle görünüyorki bugünkü durgunluğun birbirinin üzerine binmiş iki ayrı sebebi vardır. Bunlardan birineisi ve daha önemli olanı, uzun vâdeli veya bünyevî sebeptir. Bunun menşei, D.P. idaresinin başıboş

enflasyonist politikasında ve sonra bunu tashih etmek için aldığı istikrar programında aranmalıdır. Gerçekten, birkaç yıldır, iktisadiyatımız bir çıkmaza doğru sürüklenmekte idi. Bu yüzden son senelerde yatırım temposu yavaşlamıştı. 4 Ağustos 1958 de yürürlüğe konulmuş olan istikrar programı, ekonomiyi nakdî istikrara kavuşturmak için yatırımların, yani genel faaliyet hacminin daha da kısılması esasına istinad ediyordu.

İkinci sebep, yakın zamanlardaki siyasî olaylarla ilgili olup, geçici mahiyettedir. Gerçekten, geçen senenin sonlarına doğru, seçim söylentilerinin çıkmasından itibaren, bilhassa hususî sektörde bir çekingenlik başlamış ve iş adamları bir bekleme devresine girmişlerdi. Nisan sonlarından itibaren başlayan talebe nümâyişleri bu tereddütleri daha da artırmıştı. Nihayet, 27 Mayıs inkılâp hareketi ve bununla ilgili olarak banka kredilerine konulmuş olan muvakkat tahdidat, piyasayı kısa bir müddet için hemen hemen durdurmuştu.

Demek oluyor ki, bugün faaliyet hacminde görülen durgunluk ve gerileme, esas itibariyle, yatırım hacminde eskidenberi devam edegelen kısıntı ve buna ilâveten son olayların iş âleminde yaratmış olduğu tereddütlerden dolayıdır.

Muvakkat Hükümetin, daha ziyade tabkikatla ilgili olarak, banka kredileri üzerine koymuş olduğu tahditleri sür'atle kaldırmış olması, piyasa üzerinde bu yönden vâki olan tazyiki hafifletmiş ise de, tereddütler henüz tamamiyle izale edilememiştir. Bununla beraber sadece emniyet faktörü ile ilgili olan piyasa sıkıntısının, geçici hükümetin almakta olduğu tedbirlerle ortadan kalkacağı beklenebilir. Buna karşılık, yukarıda bahsettiğimiz ve kökleri 1957 ye kadar giden daralma hareketi için aynı iyimserliği beslemek mümkün değildir.

Bu memleket ekonomisi, bütün diğer az gelişmiş memleketler gibi, genişleme hızını ve işaretini, hiç değilse talep yönünden, Devlet sektöründen almaktadır. Halbuki, bilindiği üzere, Devlet sektörü harcamaları, nakdî muvazaneyi temin endişesiyle, tahdit edilmektedir. Bu suretle stabilize edilmiş veya edilmekte olan bir millî talep hacmi karşısında, hususî sektörün yeni yeni yatırımlara gireceği beklenemez. Bi-

lâkis, bu sektördeki yatırımların yavaş yavaş azalacağı ve böylece mevcut gerilemenin daha da artacağı umulur.

Bu durum karşısında, hükümetin almış ve almakta olduğu genişletici para politikası tedbirleri yanısıra, başlanmış olan yatırımlardan verimli olanların seçilerek bunların tekrar harekete geçirilmesi bir zaruret haline gelebilir. Eğer bu suretle de kâfi bir iş ve talep haemi yaratılamıyorsa, okul ve mesken inşaatı gibi, lüzumlu olduklarında hiç şüphe olmayan sosyal mahiyetteki yatırımlara girişilmesi üzerinde durulacak bir mevzu olacaktır.

Ihracat Vergisi

Âmme sektörü masraflarını kısma yoluna giden İnkılâp Hükümeti, aynı zamanda yeni vergiler koymak niyetinde olmadığını açıklamıştır. Âmme sektörü açığını kapamak için, masrafların kısılmasının yanı sıra, büyük bir iç istikraza gidilmesi tercih edilmiştir.

Yeni vergilerden kaçınılması hiç şüphesiz, piyasada itimat yaratma arzusunun neticesidir. Son birkaç aylık hâdiselerin piyasada yarattığı durgunluk ve tereddütleri, yeni vergiler daha da vâhim bir hâle getirebilecekti. İtimadı tesis arzusu, âmme sektörü açıklarını kapamak için yeni vergilere gidilmesini önlemiştir.

Bu görüşün doğruluğunu veya yanlışlığını münakaşa etmiyeceğiz. Fakat piyasanın itimadını sarsmadan da yeni bazı vergiler koymanın mümkün olduğuna inanmaktayız. Meselâ tütünden alınacak bir ihracat vergisi, bu görüşü teyid edecek tipik bir misaldir. Her taraftan gelen tazyikler altında tütün ihracatına verilen prim, 1960 Şubatında dolar başına 280 kuruştan 620 kuruşa yükseltilmiştir. Bu suretle bir dolarlık tütün ihracatının Türk parasıyla değeri, eskisine nazaran 340 kuruş artmıştır. Ne var ki ziraî pazarların kötü işlemesi ve inhisar mübayaalarının yetersizliği, bu 340 kuruşluk fiyat artışının müstahsile in'ikasını önlemiştir. Şöyle ki primin yükseltilmesinden sonra, Ege'de tütünün müstahsilden ortalama alım fiyatı 550 kuruştur. Halbuki ortalama ihracat fiyatı 11 liradır. İhracatçının sair masraflarıyla birlikte, tütünü 8 ilâ 9 liraya malettiği düşünülse dahi, kilo başına 2 ilâ 3 lira kâr son derece yüksektir ve hiçbir haklı sebebe

dayanmamaktadır.

Haksız kazançlarla mücadele edildiği bir devrede, tütün ihracatçısının, tütün primlerinin yükseltilmesi dolayısıyla bir kalemde büyük kazançlar sağlanmasına müsaade etmemek doğru olur. Bir ihracat vergisiyle aşısı ve iş karşılığı

olmayan kazancın bir kısmının Devlet Hazinesine aktarılması halk efkârının tasvip edeceği ve piyasanın anlıyacağı bir tedbir olacaktır. Hükümet hiçbir yeni vergi almayacağını ilân etmekle, bu mevzuda çok acele davranacağı kanaatindeyiz.

İncelemeler

Türk Köylüsünün Hakları

Fakir BAYKURT

Türkiye'de, toplumsal yapının normal olmadığını, servet bölümünün eşitlikten ve adaletten uzaklaşmış olduğunu; bütün toplumsal ve siyasal anlaşmazlıkların buradan çıktığını, acaba, ne zaman anlıyacağız? En yetkili bilim ve yönetim adamlarımız, dertlerimizin, «ihlâl edilemez bir Anayasa» ile dineceğini söylüyorlar. Mesele, sadece bir Anayasa meselesi ve bu kadar basit midir? 1960 Mayıs'ına kadar uyduğumuz ve türlü anlayışlarla uyguladığımız 1924 Anayasası, çok mu kusurlu idi? Türkiye'nin, kanunlardan daha ayrı, kökleri daha derinlerde olan ve desilmeyi bekleyen birtakım toplumsal yaraları var. Bunları desmedikçe, ulusal bünyemiz kolay kolay sağlığa ve huzura kavuşmaz. Yönetim düzenimiz de, her şey olur, «Demokrasi» olamaz. Aşkânlıklardan kurtulup, asıl yarayı gösterenlere «Vatan haini» demeyi de bırakarak, bilim ve fikir adamlarımızı daha çok bu konuda konuşturmalıyız.

Önce : Yurdumuzda, çok az sayıda zengin, çok fazla sayıda da yoksul var. Zenginle yoksul arasındaki uçurum da çok büyük. İkisi arasında düzenleyici bir toplum unsuru olduğu söylenen orta sınıf da, İsmet İnönü'nün sık sık dediği gibi, bir hayli yıpranmış, hattâ silinmiştir. Hele son sekiz on yıl içinde, çevrilen para ve kredi dalavereleriyle, yolsuzluklarla; zengin inadına zenginleşmiş, yoksul da inadına yoksullaşmıştır. Dertlerimizin kökü, ulusal servetin ve mülkün, aşırı eşitsizlikle dağılımında toplanmaktadır. Bu dağılımın yapılmasında, bütün inisiyatifin zenginler elinde olduğunu, yoksulların ise, hiçbir

gareye eli ve gücü yetmediğini kabul edelim.

Şimdiye kadar bütün yöneticilerimiz, bu küçük zümreden, zenginlerden gelmiştir. Onlar okumuşlar, onlar adam olmuşlar, onlar kendilerini seçtirip milletvekili, bakan, başbakan, elçi, doktor, mühendis, mimar, subay olmuşlardır. Türkiye'nin yoksul çoğunluğu olan köylü, (ki gidin, hesaplayın, yıllık aile geliri 1500 - 2000, hattâ 1000 lira çevresinde olanlar, bu yoksul çoğunluğun % 70'ini geçer) evet, köylü, partilere, meclislere, yurt yönetimine, toplumsal hayatın öteki alanlarına, san'ata, lider durumunda temsilciler gönderememiştir. Orduya bile, yoksul çoğunluktan gelme, o çoğunluğun acısını, sızısını daha derinden duyan subaylar, büyük komutanlar katılmamış, yahut, son 15 - 20 yılda, çok az sayıda katılabilmıştır. Köylü çoğunluğunun askerlikteki rütbesi, onbaşı yahut çavuşluktur.

Çoğunluğumuz köylü : % 80.. Elimizde resmî sayı yok ama, köylünün de % 80'i topraksız, ya da az topraklı.. Türkiye'deki tarım alanları, otlaklar, biterli ovalar, yeşil narenciye bahçeleri, iyi balık çıkaran göller; genel nüfusa oranı % 10 bile tutmayan bir azlığın elindedir. Düne kadar bir kısım ormanlar da böyle idi. Ticaret alanında büyük imkânlar, ihraç ve ithal kanalları, ticaret taşıtçılığı, hattâ hamallığı da aynı şekilde... % 80-90 büyük çoğunluk, bu % 10 mutlu azlığın elinde, «yarıcı», «ortakeş» ya da «işçi» durumunda...

Biliyor muyuz, şu 767 bin küsur km². lik Türkiye'de ne kadar şeyh var,

şih var? Ne kadar din ağası var? Sekiz milyondan fazla «alevi» yurttaşımız, bu sayısı belirsiz şeyhlerin ardı sıra gitmekte; her yıl başına şapka, çocuğuna bayramlık «pabba» alamıyan genç koca, ne kadar köylümüz, hattâ ne kadar şehirlimiz, kazancının yarısından çoğunu, ineğini, ekini, sazını samanını bunlara yatırmaktadır? Ve ne kadar yurttaşımız, en küçüğünden en büyüğüne kadar teknil dünya işlerini bu kutsal kişilerin komutuna göre yürütmektedir?

Üstelik bu büyük çoğunluk, nerdeyse yirminci yüzyılın sonuna varıyoruz, hâlâ cahildir, hâlâ ölçüyü tartıyı, metreyi litreyi, ayı günü, dört işlemi, beş kitayı bilmez. Gazeteyi okumaz, radyoyu anlamaz. Yurttaşın devlete, devletin yurttaşa karşı ne gibi ödevleri vardır; bir meclis, bir hükümet ne zaman meşruluktan çıkar, çıkarsa ne olur; bir üniversite öğretmenin devlet gidışatına etkisi nedir, ne yapabilir? haddi haberi yoktur. Ağa, oğlunu Avrupa'da okutur; şeyh, Amerika'ya gönderir, sonra getirip meclise oradan da bakanlar kuruluna oturtur.. öbür yandan, altı yüzyıl önceki gibi, bugün de cami minberinde köylüye seslenilir : «Ey cömaati müslimin, bilmiş olun ki, hökûmete isyan, Allaha isyan demektir. Allah, hepimizi ameli salih kullarından eyliye.. âmin!». Dinin propaganda aracı olamayacağını sen söyle, sen dinle! İmamın bildiğini okuması gibi, devlet radyosu softahka imamı da geçer, evliya başbakanlara mevlût okur, ezan okur, kur'an okur.. aynı şekilde, hükûmete isyanın, Allaha isyan demek olduğunu yayar...

Biz demokrasiyi böyle bir zemin üstüne kurduk. Yanlış diyemem, tarihi bir zaruretti, keşki biraz daha erken kursaydık. Kurduk ama, gereklerini de gün kaybetmeden yapmalıydık. Sözde bütün mesele, bu yoksul ve cahil çoğunluğun vereceği oy'a bağlı idi. O da, sözde, oy'unda hürdü. Bulursun hürlüğü! Ağa gitti : «Sen benim ortakımsın, al şu kâğıdı, şu tarafa at!» dedi, attırdı. Şeyh geldi : «Beni biliyorsun, işlediğin günahlardan öbür dünyada seni temize ben çıkaracağım. Al şu kâğıdı, bu tarafa at!» dedi, o da attırdı. Yoksul yurttaş sıkıysa bunun aksini yapsın! Ağanın, ya da şeyhin gönlü kızacak, Ankara'daki bakana, başbakana küsecek de, Türkiye'de bir «iktidar» değişecek... Ve de biz bunun adına «De-

mokrası» diyeceğiz. Kandırmıyalım kendimizi.. dünyayı kandırmıyalım...

Madem yeni bir Anayasa yapıyoruz, madem idareyi yeni baştan düzenlemeğe çalışıyoruz; ikiyi biri bırakıp şu temel meseleyi çözelim. Yani köylünün hakkını köylüye verelim. Köylü, ü, ekonomik ve kültürel özgürlük içinde ve kanun garantisine dayalı yurttaşlar yapalım. Köylü, bilinçli bilinçsiz, altı yüzyıldır bu hakkın peşindedir. Selçukluda, Karamanoğlunda, Saruhanda neydi, onları geçelim, en az altı yüzyıldır...

Türk köylüsü, bugün hâlâ köklü bir toprak reformu ister. Topraklım yanında az topraklımın yahut topraksızın acısına bir son vermek gerek. Ektiği diktığı herkesin kendinin olsun! Rençberi «ecir» likten kurtaralım. Vay ağa koğacak, vay bey üte iki bölecek diye korku çektirmiyelim. Türkiye'yi yeni bir aşkla, yeni bir hızla işleyip bezemek, sürüp yeşertmek, gerçek bir «vatan» haline getirmek, ancak bundan sonra gerçekleşebilir. 1945'in Toprak Kanunu ve onun ünlü 17. maddesi, belki çok iyi niyetlerle hazırlanmıştı. Bütün iyi niyetli işler gibi o da, bir demagoji seline tutuldu, geçemedi Meclisten... Büyük toprak sahiplerine 7000 dönüme kadar toprak tanıdı. Zaten bir adamın yedi yüz bin dönümü olacak değil ya! Ağa takımı, fazlasını karısına baldızına ferağ edip paçayı kurtardı. Yanılmıyorsam, Demokrat Parti de bu kanunun bir tepkisi olarak doğdu. Türkiye'de, bir aileye, 300, bilemedin 350 dönüm toprak, en bitersiz bölgede bile yeter, artar. Ağaların sözcüleri, «Büyük üretim» gerekçesini ileri sürdüler. Olmasın büyük üretim! Biz küçük üretimler yapalım, daha iyi, daha çok kazanırız...

Buna bağlı olarak, üretim araçları dağıtımını da islâh etmeliyiz. Marşal Yardım Plânından Türkiye'ye 40.000 traktör girdiğini biliyoruz. Çok iyi! Fakat keşki girmez olaydı. Bunların hemen hepsi, banka kredileriyle kanatlanarak büyük toprak sahiplerine uçtu. 18-20; hattâ 30-40 traktörü olan bir ağaya karşılık, 18-20 yoksul köye bir ekip arabası, bir kötü jeep düşmedi. Zenginin zenginleşmesi, yoksulun daha da yoksullaşması, görüyorsunuz, burada ne kadar belli! Eğer, her türlü üretim araçlarında, hukuklu bir dağıtım yapamıyacaksak, kapatalım ithal kapı-

larını, köylümüz gene karasabanla ek-sin, kağıyla taşısın. Şimdiki fiili durum da zaten budur.

Türk köylüsü, daha ciddi bir eğitim reformu ister. Kadın erkek hepsi okuyamaz olmak, birer meslek eğitiminden ve teknik kurslardan geçmek, ileri memleketler köylüsünün dengine çıkmak ister. Çocuklarının kız erkek ayrılmaksızın, lâik ilkokuldan geçmesini, zeki ve çalışkan olanların, yoksulluklarına bakılmadan en yüksek okullarda okuyup ihtisaslarına uygun işlerde çalıştırılmasını; bu yolla san'atta, siyasette, idarede temsil edilmesini ister. Asıl «nisbî temsil» in bu olduğuna inanır. Ayrıca, Türk köylüsü, Türkçeden ayrı dillerle öğretim yapan ve mecburî ilköğretim yaşındaki çocukları toplayan kurslardan dersanelerden de kurtulmak ister. Okul, okula öğretmen, öğretmene destek, gazete, kitap, kitaphk, seri posta.. ister. Siyasal partiler tarafından, mecburî ilköğretimin, halk ve meslek eğitiminin, san'at ve bilim çalışmalarının hızını kesecek teşebbüslerin önlenmesini ister.

Bir nokta daha var ki, ötekiler kadar önemli : Din reformu! İslâmlıkta «Mutavassıt» olmadığı halde, dokuz on yüzyıldan beri, Allah adına konuşan bir zümre, köylüyü kendi istediği tarafa akıtmış, onu anlamadığı bir dille, anlamadığı dualarla, âdeta bir karanlığa karşı «ibadet» zorunda bırakmıştır. İbadet, anadille olmalıdır. Ezan anadille okunmalı, bütün dualar, bütün kutsal kitap anadille çevrilmelidir. Dünyada ulusal uyanışlar, din kitaplarının anadille çevrilmesiyle başlamıştır. Bizim de, bunu yapmadan, taassubu kaldırmamız, tâbuları yıkmamız, karanlığı devirmemiz, mümkün olmayacaktır. Şimdiye kadar yapılan Kur'an çevirme çalışmalarını, hep hâkim zümrenin sözcüsü durumunda olan yobazlar engellemiştir. Değil çevirmeyi, yeni harflerle yazılmasını bile protesto eden din otoritelerinin, Konya'da, Ankara İstanbul'da hanları hamamları, çarşıları çiftlikleri vardır. Türk olarak bin yılda zor elde ettiğimiz Türkçe Ezanı da, onlar kaldırdılar, kaldırttılar. Gerçek Atatürkçü, gerçek vataneş isek, Kur'anı, çadırdaki çobanın anlıyacağı dille, açık kelimelerle, kısa cümlelerde anadilimize çevirelim. Köylü de okusun, okutsun dinlesin : «Peygamber yürüyordu.. bulut geçiyordu.. üstüne gölgesi düşüyordu...». Bundan kimseye bir zarar gelmez. Türkçenin yetersizliğini söyleyen-

ler de yanılıyorlar. Türkçeden daha dar imkânli dillere çevrilebilen bir metin, Türkçeye de çevrilebilir. Kur'an çevrilip ibadete girince, Türkçenin imkânları biraz daha artar. Gerçekten niçin korkuyoruz. Gerçek ne ise çıksın ortaya. Unutmayalım : «Bizi ancak gerçek kurtaracaktır».

Bunlardan başka, Türk köylüsünün mesken, sağlık, vs. hakları da söz konusu edilebilir. Ve çok gereklidir. Fakat

ana meselemiz budur, bence... Yeni düzeni, akıl ve mantık ilkelerine uygun şekilde, yurdun ve ulusun gerçeklerine bağlı kalarak kurmak, hattâ biraz da «sosyalize» etmek zorundayız. Değilse, «ihlâl edilmez bir Anayasa» bizim kuruluşumuz için bir garanti değildir. Türk ulusu, gerçek Atatürkçü aydınlardan bugün bunu bekliyor.

Var mısınız?

Siyasette Burjualaşma

Mümtaz SOYSAL

Gençliklerinde delidolu günler yaşamış veya en ileri düşünceler için en akla gelmedik tehlikeleri göze almış kişilerin, belli bir yaşa, belli bir toplumsal duruma eriştikten sonra ağırlaşmaları, eskiden beğenmedikleri durgunluğun savunucusu kesildikleri sık sık görülen birşey. Aynı durulmayı ve şekillere bağlanmayı milletlerin hayatında da görmek mümkün. Büyük devrimler başarmış, siyaset alanında yepyeni kurumlar yaratmış milletlerin, zamanla, kendi eriştikleri safhanın son safha olduğuna ve devrimciliğin orada bittiğine inanmaları aynı burjualaşma olayının çok daha büyük çapta bir tekrarı sayılabilir.

Amerika Birleşik Devletlerinin İkinci Dünya Harbi sonundanberi dünya olayları karşısındaki tutumu, en hareketli sayılan toplumların bile davranışlarında böyle bir kalıplaşmanın ortaya çıkabileceğini açıkça gösteriyor.

Bugünkü Amerikan toplumu, kendi yaşayışının, inançlarının, değerlerinin ve kurumlarının üstünlüğüne içten inanmış gibidir. Tuhaflik şurada ki, aynı toplum, ilk bakışta, kendi kendisini en çok çekiştiren, yaptıklarını beğenmeyen ve durmadan yeni yollar arayan bir topluma benzer. Fakat, biraz dikkat edilecek olursa, bütün çekişmelerin, beğenmeyişlerin ve arayışların hep belli idealler çevresinde döndüğü, belli idealleri gerçekleştirmek noktasında toplandığı görülür. Bu idealler ise, görünüşteki evrenselliklerine rağmen, kolayca ayırddilebilecek yerli renklere bürünmüştür. Demokrasi, Amerikan tipi demokrasidir; eşitlik, imkân eşitliği değil, fırsat eşitliğidir; hürriyet, Amerikan toplumunun geleneksel inançları-

na ve kurumlarına dokunmadıkça, kutusal bir hakktır.

Milletlerin hayatında bir bakıma olağan sayılabilecek böyle bir duruma, Amerika Birleşik Devletleri gibi devrimle kurulmuş ve hep yeni düşüncelerin uygulama alanı olmuş bir memlekette hayli şaşırtıcı gözüküyor. Durulmuş milletlerin dünyaya ve evrensel konulara kendi merceklerinin gerisinden bakmaları da olağan bir şey; memleket, dünya siyasetinde büyük rol oynamadıkça, bunun sonucu, olsa olsa, zararı ancak kendisine dokunan bir dar görüşlülükten ibaret kalır. Amerika gibi dünyanın büyük bir kısmının önderliğini üzerine almış bir memlekette dış meselelere bakarken yerli merceklerin kullanılmasından doğacak zararlar da milli sınırların dışına taşacaktır elbette.

Bu davranış yüzünden Batının neler kaybettiği malûm. Ümit verici olan nokta, Doğu - Batı münasebetlerindeki zikzaklara ve son gerilemelere rağmen, bilhassa Krutçef'in Amerika seyahatindenberi, hiç olmazsa uyank çevrelerde, dünya meselelerini çeşitli açılardan görebilmek yolunda bazı gayretlere rastlanılması. Şimdilik birkaç büyük derginin, üniversitelerin ve State Department'daki genç unsurların ötesine taşınmayan bu gayretler dışında, basımla, radyolarıyla, televizyonuyla, geniş halk efkârı henüz böyle çok taraflı bir görüşe erişmemiştir. Düşüncelerdeki kategorileri sıralamak gerekirse, en önde gelen endişe, Doğu - Batı yarışmasında, Batı tarafındaki memleketlerin «sayısını» arttırmaktır. İkinci endişe, Batı blokundaki memleketlerin «istikrarlı» memleketler olmaları. İstikrarın sağlanmış şeklinde Batı ideallerine uygunluk

olup olmadığı, hattâ bahis konusu memleketler bakımından istikrarın gerçek anlamıyla ne ifade ettiği pek araştırılmamaktadır. Düşünüşlerinde bir adım daha ileriye gidenler, Batı blokundaki memleketlerin hep «demokrat» memleketler olmasını, savunulan idealler bakımından, gerekli saymaktadırlar ama bu noktada da meseleler hep akla kara şeklinde gösterilmekte, Amerikan demokrasisiyle Sovyet otoritarizmi arasında, her memleketin şartlarına göre, sağlam gerekçelere dayandırılmış çeşitli değişkenlerin bulunabileceği unutulmaktadır. Vaktiyle John Locke'un düşüncelerine en fazla bağlılık göstermiş olan bir memlekette, halk ayaklanmaları ve devrimler karşısında istikrarın ve şekli meşruluğun savunmasını yapanlar şimdi hayli kalabalıktır. Asıl kötüsü, bu üstünlük sınıflandırmalar sırasında, şekillerin aldatıcılığı yüzünden yanlışların çok oluşudur. Güney Kore, şekillerdeki benzerlik dolayısıyla, yıllarca demokrasiler sırasında sayılmıştır. Şekilecilik, Türkiye gibi memleketlerde parlamento çoğunluklarının gerisine sığınıp bütün bir milletin toplumsal gelişmesini yıllarca durduracak hareketlere girişenleri uzun müddet gerçek demokrat olarak göstermiştir. Hele, demokrasi oyununa çıkanlar, «serbest teşebbüs», «ibadette mutlak serbestlik» gibi alışılmış sloganlarla ortaya atılmışlarsa, bunların sesleri Atlantik ötesinde hoş yankılar uyandırmıştır. Dinamiklik - önem verilen belli-başlı yerli değerlerden olduğu için-plânsızlık yüzünden işlenen hataların özürü sayılmıştır. 1953 sonrası Türkiye'deki hürriyet kısıntılarını keyfi idarenin sonuçları olarak değil de, amaçsızlığa rağmen «dinamik» bir iktisat siyasetinin kötü, fakat zarurî sonuçları olarak yorumlayan yazılara Amerikan basınında sık sık rastlanmıştır. İşin asıl üzülecek tarafı şu ki, «The Economist», «The Times» gibi İngiliz dergi ve gazetelerinin hiç olmazsa son yıllarda iyice belirttikleri çok önemli bir nokta, Amerikan halk efkârını yöneltten yayınların tamamen gözünden kaçmıştır : Türkiye'de son yıllar boyunca, iktidardakilerle iktidar dışındakiler arasındaki bölünmenin siyasi, hattâ iktisadi konular ötesinde, memleketin geleceğiyle, toplumsal yapısıyla, uygarlık tutumuyla ve dünya görüşüyle ilgili çok daha derin bir bölünme olduğu en aydınlatıcı sayılan yazılarda bile iyice belirtilmemiştir. Bu kutuplaşma

gereği gibi gösterilebilseydi, 27 Mayıs'ta Türkiye'de olup bitenler Amerikan halk efkârını bu derece şaşırtmış olmazdı.

En dikkate değer taraf, şaşkınlığın yalnız geniş halk efkârında değil, State Department sözcüsünün de belirttiği gibi, durumu yakından bilmeleri gereken resmî makamlarda da görülmüş olmasıdır. Aydınlatıcı unsurların yokluğu karşısında, halktan, Türkiye'nin meselelerini iyice öğrenmesi elbette beklenemezdi. Kaldı ki, dünya meselelerine yerli şartların ışığıyla bakmak alışkanlığı yüzünden, Türkiye'de olup bitenlerin anlaşılması büsbütün güçleşmişti. Bir defa, Amerika'daki üniversite öğrencilerinin kampanya meseleleri karşısında hayli durgun davranışlarına alışmış olan halk efkârı, başka memleketlerdeki öğrencilerin bazı inançlar uğruna, en ağır baskılara karşı ayaklanabilmelerini anlamakta güçlük çekmektedir. Gençlik topluluklarının, meselâ son zenci meselesinde olduğu gibi, pasif gösterilerde bulunmaları bile Amerikan toplumu için yeni bir şeydir. Amerikan üniversitelerinin, öğrenci hayatı ve öğretim bakımından, Avrupa üniversitelerinden hayli farklı oluşunun doğurduğu şartlar da buna eklenince, Türkiye'de üniversitelilerle başlayan hareket, ilk bakışta, Amerikan halk efkârına bir «çocuk çocuk» hareketi olarak gözükmüş, zihinler hemen bunların gerisindeki komünist kışkırtıcıları araştırmaya koyulmuş, böyle bir şeyin bahis konusu olmadığı anlaşılınca da şaşkınlık büsbütün artmıştır. Toplum bilimci S.M. Lipset'in son kitabındaki iddialarına rağmen, üniversite profesörlerine karşı pek fazla saygı göstermediği aşikâr olan Amerikan toplumu, Türkiye'deki öğretim mensuplarının davranışlarını da kutuplaşmanın ilericiler tarafında yer almış şuurlu ve önemli bir tepki olarak değil, yine kalıplaşmış değer ölçüleri yüzünden, «iri lâf etmekten hoşlananlar»ın tepkisi şeklinde görüp pek önem vermemiştir.

Şimdi, aynı tehlikeyle, ordu tarafından tamamlanan hareketin yorumlanmasında da karşılaşılmaktadır. Temeldeki kutuplaşma anlaşılmadıkça, ordunun davranışını, geleneğiyle, toplumdaki durumuyla ve yetişmesiyle, ilericiler tarafında yer alması mukadder bir kuvvetin tepkisi olarak görmek güçleşmekte, Lâtin Amerika tarihindeki örnekler zihinleri gölgelendirmektedir. Yorumlamalar, son hareketin en önemli yönlerini, Türkiye'nin Batı blokunda

kalışında ve demokrasinin yeniden kurulacağına vaadedilişinde görmekte-dirler. Bunlardan çok daha önemli olan nokta, yani Türkiye'de devrimci, Atatürkçü kuvvetlerin tekrar işbaşına gelişi, ilericilerin kaybedilmekte olan bir savaşı, istemiye istemiye zorlandıkları bir yolla da olsa, tekrar kazanışları gözden kaçırmaktadır.

Herşeye rağmen, 1960 baharında Güney Kore'de ve Türkiye'de olup bitenlerin Amerikan halk efkârına çok şeyler öğrettiği, Batı cephesi içindeki davranışlar üzerinde yapıcı tartışmalara yolaçtığı muhakkaktır.

**

Ashında, Türkiye meselelerinin Türkiye dışında da iyice anlaşılmasını beklemek boş bir hayâl. Olup bitenlerin önemine rağmen, dünya halk efkârının bu köşeyle gerektiğinden daha fazla ilgilenmesini istemek haksızlık olur. Türk halk efkârının da çeşitli memleketlerdeki meseleler bakımından derece derece karanlıkta olduğu unutulmamalıdır. Önemli olan nokta şu ki, batılılaşan, Batıya katılma isteği yüzünden toplumsal ruhbilimin klâsik buhranlarını, komplekslerini atlatmakta olan Türk toplumu gibi bir toplumda, aralarına katılmak istenenlerin neler düşündükleri, nelerin gerçekleşmesini bekledikleri gerektiğinden daha fazla ilgi uyandıran bir konudur. Dışarının tepkilerine karşı duyulan bu aşırı ilgi yüzünden,

yeni siyasî kurumlar yaratırken atılacak adımların da, memleket gerçeklerinden biraz uzaklaşıp, ilk bakışta dıştan hoş gidecek yönlere çevrilmesi her zaman için mümkündür. İkinci Meclis, Anayasa Mahkemesi gibi kurumlar, hele bunların varlığıyla öğrenen dış çevrelerde elbet müsbet yankılar uyandırır. Fakat, amaç, on dokuzuncu yüzyıl liberalizminin kurumlarıyla, şekilleriyle oynamak yerine, Türk milletini «iyi idare»ye kavuşturacak yolları araştırmak olduğuna göre, çok daha temelli çözümlere varmak gerekmektedir. Yirminci yüzyılın ortasında, «iyi idare» vatandaşına sadece «hürriyet» veren idare değildir; yirminci yüzyılın ortasında, milletlerin istedikleri «iyi idare»nin vatandaşına sadece «ekmek» veren idare de olmadığı Varşova, Budapeşte, İstanbul ve Ankara meydanlarında akan kanlarla ispat edildi. Çağımızın iyi idaresi, ekmele hürriyet arasındaki nazik dengeyi sağlayabilen idaredir. Bu ise, geçen yüzyılın modası geçmiş kurumlarıyla değil, seçim sistemini düzeltirken kuvvetli hükümet kavramını akıldan çıkarmayan, karanlık unsurların başkaldırmasını önleyen, iktisadî plânlamayı, gerekli kurumlarıyla birlikte, millî zaruret şeklinde benimseyen bir demokratik düzen kurmakla olur. Yerleşmiş, burjuvalaşmış toplumların değer yargıları Türkiye'deki devrimciliği durdurmamalıdır.

TÜRK - SOVYET MÜNASEBETLERİ: (1923 - 1960)

İki Cihan Savaşı Arasında

(1923-1938)

A. Halûk ÜLMAN

Aşağıda birincisini bulacağınız bu yazı serisinde, önce Türk - Sovyet münasebetlerinin iki Cihan Savaşı arasındaki devreye ait tahlilini yapıyoruz. Müteakip bir yazıda son zamanlardaki durumu ele alacağız, son olarak da bu münasebetlerin yarın nasıl bir gelişme gösterebileceğini araştırmaya çalışacağız.

Bilindiği gibi, Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasından sonra ve Anadolu'da yapılan kanlı bir millî mücadeleden sonra kurulan yeni Türk Devleti, bu zaferini, Lausanne Barışı ile bütün dünyaya kabul ettirmiştir.

Atatürk'ün önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin iki cihan savaşı arasında takip ettiği dış politikayı

başlıca iki devreye ayırmak mümkündür: 1923 yılından 1930 yılına kadar uzanan ilk yedi yıllık devre içinde, Türk idarecileri, kendilerine dış politika amacı olarak Lausanne'dan arta kalan anlaşmazlıkları temizlemeyi seçmişlerdi. Lausanne'dan arta kalan anlaşmazlıklar çözüldükten sonra açılan ikinci devre içinde ise, Türkiye'nin dış

politika amacı komşularıyla ve büyük devletlerle barışçı ve karşılıklı eşitlik esasına dayanan iyi münasebetler kurmak olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu devrinde yabancı devletlere verilen imtiyazların kapitülasyon adı altında Türkiye'nin başına açtığı işler düşünülürse, Türkiye Cumhuriyetinin eşitlik esasına verdiği önem kolayca anlaşılır. Ancak kapitülasyonlardan faydalanan Batılı devletler, bu arada İngiltere ve Fransa bu imtiyazlardan vazgeçmeyi güçlüklerle kabul ettikleri için Türkiye'nin bu devletlerle dostluk bağları kurması oldukça gecikmiştir.

İki devlet arasında ilk temaslar

Türkiye'nin 1930 yılına kadar en yakın münasebetler kurduğu devlet Sovyetler Birliği'dir.

Birinci Cihan Savaşından önce Çarlık Rusyası ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki münasebetlerin iyi olmadığı malumdur. Rusya kuvvetlenmeye başladığı günlerden itibaren gözlerini Osmanlı toprakları üzerine dikmiş ve Boğazlara hâkim olmak istemiştir. Rusya'nın bu amaca ulaşmak için takip ettiği iki buçuk asırlık dış politikanın Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasında büyük payı vardır.

Fakat Rusya'daki rejim değişikliğiyle beraber Türkiye ile Rusya arasındaki münasebetlerin şekli de değişmiş ve iki devlet arasında yakın münasebetler kurulmuştur.

Anadolu'da giriştikleri millî mücadele sırasında Rus ihtilâlini bütün insanlığın sömürgeci devletlerin elinden kurtarılması yolunda bir hareket olarak gören Türk idarecileri bu ihtilâlin müşterek düşman karşısında kazandığı zaferi memnurlukla karşıladıklarını söylerken (1), Sovyet devlet adamları da Türkiye'de kurulan yeni idarenin komünist rejimi benimseyeceğini umarak Ankara Hükümetini desteklemişlerdi (2). İki devlet arasında böylece başlayan yakınlığın ilk tezahürü, «genişleme ve istilâ siyasetine karşı yaptıkları mücadelelerde dayanışma lüzumunu ve iki milletten birine karşı çıkacak olan güçlüklerin diğerinin durumunu da güçleştireceğini görerek aralarında her iki milletin karşılıklı menfaatlerine dayanan devamlı dostluk münasebetleri kurmak» amacıyla imzalanan ve bugünkü Türk - Sovyet sınırını tesbit eden 16 Mart 1921 tarihli Moskova Andlaşmasıdır. Sovyetler Birliği, bu andlaşma ile, 1878 Berlin Andlaşması-

nın 58 nci maddesi gereğince Rusya'ya bırakılan Kars ve Ardahan illerini Türkiye'ye iade etmiştir. Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki yakınlık, 17 Aralık 1925 de imzalanan Dostluk ve Saldırmazlık Andlaşması ile daha da artmıştır.

Türk - Sovyet münasebetleri 1939 yılına kadar samimî kalmakla beraber Lausanne'dan arta kalan anlaşmazlıklar birer birer çözümlenip Türkiye diğer devletlerle münasebetlerini düzenledikçe Sovyetler Birliği Türk dış politikasının dayandığı tek büyük devlet olmaktan çıkmıştır. Sovyet idarecileri başlangıçta komünist rejimi benimsiyecğini sandıkları Türkiye'nin zamanla bu yola girmediğini, üstelik komünizmin Türk sınırları içinde yayılmaması için tedbirler aldığını görünce hayal kırıklığına uğradıkları gibi (3) Batılı devletlerle dostluk bağları kurmaya başladığını görünce de kendilerinden uzaklaşmasından korkmuşlardır.

Sovyetler Birliği'nin endişeleri

Sovyetleri bu konuda endişeye düşüren ilk olay, 1928 yılında Fransa ile Türkiye arasında Osmanlı borçları konusunda varılan anlaşmadır. Bilindiği gibi Lausanne barış görüşmeleri sırasında Osmanlı İmparatorluğunun Fransa'dan aldığı istikrazların ödenmesi konusunda bir anlaşmaya varılamamış ve meselenin Paris'te iki devlet arasında yapılacak görüşmelerle halline karar verilmişti. Bu görüşmeler 1928 yılında sonuçlanmış ve Lausanne'dan sonra Türkiye ile Batılı devletler arasındaki münasebetleri gerginleştiren anlaşmazlıklardan biri tasfiye edilmiştir. Ancak bu olay Sovyetler Birliğini memnun etmemiştir. Sovyet idarecileri varılan anlaşmanın, bundan böyle Türkiye ile Batılı devletler arasında sıkı iktisadî münasebetlere yol açmasından ve Türkiye'nin Sovyetler Birliğinden uzaklaşmasından korkmaya başlamışlardır.

Bu yıllarda Türk Hükümetini en çok meşgul eden meselelerden biri, iktisadî gelişmesi için gerekli yabancı sermayeyi bulmaktır. Türk Hükümeti bu amaçla İtalya ile kredi görüşmelerine giriştiği gibi, 1931 yılı başlarında da, Şükrü Saraçoğlu'nu Amerikan mali çevreleriyle temaslarda bulunmak ve 50 ilâ 100 milyon dolarlık bir kredi temin etmek üzere Birleşik Amerika Devletlerine yollamıştır. Şükrü Saraçoğlu'nun bu seyahati Sovyet idarecilerinin

endişelerini daha da çoğaltmış ve Sovyet Dışişleri Bakanı Litvinof, 1931 yılı sonlarına doğru, Ankara'yı ziyaret etmiştir. Litvinof'un bu ziyareti sırasında 17 Aralık 1925 Dostluk ve Saldırmazlık Andlaşması beş yıl daha uzatıldığı gibi iki devlet arasında iktisadî yakınlığı geliştirmek çareleri de aranmıştır. Aradan çok geçmeden, 1932 Nisanında, Sovyetler Birliği Türkiye'ye sekiz milyon dolarlık bir kredi açmış ve bu kredinin bir kısmı ile Kayseri Mensucat Fabrikası kurulmuştur. Bütün bu olup bitenler, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'nin Batılı devletlere kaymasından duyduğu endişeyi açıkça göstermektedir.

Sovyetler Birliği Türkiye'nin 1932 yazında Milletler Cemiyetine üye olmasını da endişe ile karşılamıştır. Moskova Hükümeti Türkiye'nin bu teşkilâta üye olduktan sonra kapitalist devletler tarafından kendisine karşı alınabilecek müşterek tedbirlere katılmasından korkuyordu. Bu korkuyu gidermek için Türkiye Milletler Cemiyeti Misakı gereğince bu tedbirlerin ancak mütecaviz devletlere karşı alınabileceğini, ortada bir tecavüz olmadan Sovyet Rusya'ya karşı tedbir alınırsa Türkiye'nin kendini bu tedbirlere katılmaya mecbur hissetmeyeceğini söyleyerek, Sovyetler Birliği'ne teminat vermiştir. Sovyetler Birliği bu teminat üzerine meselenin üzerinde daha fazla durmamış ve iki yıl sonra kendisi de Milletler Cemiyeti'ne üye olmuştur.

Türkiye'nin Batılılara yaklaşması

Milletler Cemiyetine üye olduktan sonra Türkiye'nin dış politikasında görülen en önemli gelişme Türkiye ile Batılı devletler, bu arada bilhassa İngiltere arasında kurulan bağlardır.

Bilindiği gibi, Birinci Cihan Savaşında Osmanlı İmparatorluğu İngiltere'ye karşı çarpışmış ve yeni Türk Devleti, kurtuluş mücadelesinde, en çok İngiltere ile uğraşmak zorunda kalmıştı. Lausanne görüşmeleri sırasında da Türkiye'ye en büyük güçlükleri İngiltere çıkarmıştır. Lausanne'dan arta kalan önemli anlaşmazlıklardan biri de İngiltere ile Türkiye arasında çıkan Musul anlaşmazlığıdır.

Bu anlaşmazlığın 1926 yılında çözümlenmesinden sonra Türkiye ile İngiltere arasındaki münasebetler eski gerginliğini kaybetmiş, 1930 yılından sonra da iyileşmeye başlamıştır. Fakat iki devlet arasında 1930 yılından itibaren

iyileşen münasebetlerin sıkı dostluk bağı halini alması 1935 yılından sonradır. 1935 yılında Akdenizde beliren İtalyan tehlikesi İngiltere ile Türkiye'yi bir daha ayrılmamak üzere birbirine yaklaştırmıştır. Akdenizde beliren İtalyan tehlikesi sonunda kurulan Türk - İngiliz yakınlığının konumuz bakımından en önemli sonucu, Lausanne'da tesbit edilen Boğazlar rejiminin 1936 Temmuzunda Montreux'de Türkiye'nin yararına daha uygun bir şekilde değiştirilmesidir.

Boğazların Lausanne'da imzalanan bir sözleşme ile askerlikten tecrid edildiği ve tonaj bakımından bazı sınırlamalar yapılmakla beraber, barış zamanı ile Türkiye'nin tarafsız kalacağı bir savaşta, bütün devletlerin harp gemilerine Boğazlardan geçiş serbestliği tanıdığı malumdur. 1936 yılı geldiği zaman dünya durumunun 1923 yılındaki duruma nispetle çok değişik olduğunu gören Türkiye güvenliğini sağlayabilmek için Boğazları tahkim ve yabancı devletlerin harp gemilerininin Boğazlardan geçişini tahdit etmek istemiştir. Türkiye bu isteğini 1936 yılına kadar birkaç defa açıklamış, fakat büyük devletler her defasında bazı ihtirazî kayıtlar ileri sürmüşlerdi. İtalya'nın Akdenizde büyük bir tehlike olarak belirmesinden sonra İngiltere Türk isteğini anlayışla karşılamış ve desteklemiştir. Montreux Konferansının toplanmasında bu desteğin büyük payı vardır.

Montreux Konferansı ve Sovyetler Birliği

Montreux Konferansına katılan Sovyetler Birliği yapılan görüşmeler sırasında Boğazların tahkim edilmesi hususunda Türkiye ile aynı görüşü savunmakla beraber, Boğazlardan geçecek yabancı harp gemilerininin tâbi olacağı rejim konusunda ondan ayrılmıştır. Gerçekten Türkiye, Montreux'de, Boğazlardan geçecek bütün yabancı harp gemilerininin tahdit edilmesini istemişti. Oysa Sovyetler Birliği yapılacak tahditlerin Karadenize sahili olmayan devletlerin harp gemilerine uygulanmasını, Karadenize sahili olan devletlerin harp gemilerininin Boğazlardan tam bir serbestlik içinde geçmelerini savunmuştur. Görüşmeler sonunda imzalanan sözleşmede Rus isteğine uygun olarak Karadenize sahili olan devletlerin harp gemileri ile sahili olmayan devletlerin harp gemileri arasında bir ayırım ya-

pılmışsa da İngiltere'nin ısrarı üzerine sahildevletlerin harp gemilerininin geçişi de bazı kayıtlar ve şartlara bağlanmıştır (4). Bununla beraber, Sovyetler Birliği Montreux'de imzalanan sözleşmeyi memnurlukla karşılamış ve bu sözleşmenin müşterek barışı kuvvetlendireceği ümidini izhar etmiştir (5).

(1) Meselâ bakınız : Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt: II, Ankara, 1952, Sh. 91-92.

(2) Prof. Esmer, 1925 yılında Moskova'ya yaptığı bir ziyaret sırasında, tanınmış Rus yazarı Radek'in, Sovyetler Birli-

ğinin millî mücadele sırasında Türkiye'ye yardım yaparken yeni Türk Devletinin komünist rejimi benimseyeceğini umduğunu açıkladığını söylemektedir. Bakınız : Ahmet Şükrü Esmer, Siyasi Tarih, 1919-1939, Ankara, 1953, sh. 204, 14 no.lu dip notu.

(3) Aynı kaynak.

(4) Montreux'deki Türk, Rus ve İngiliz görüşleri konusunda geniş bilgi için bakınız : Faruk N. Berkol, Le Statut Juridique Actuel des Portes Maritimes Orientales de la Méditerranée, Paris, 1940, sh. 169-216.

(5) Sovyet basınında bu konuda çıkan yazılar için bakınız : Ayın Tarihi, No. 32 (Temmuz 1936), sh. 108-109.

Enerji Davâmız ve Plân Meselesi

Mehmet ERDEMİR
Elektrik Y. Mühendisi

Garip bir tesadüf eseri olarak geçenlerde inkılâp hükümetinin ilk günlerinde Soma Termik Bölge Santralının, ihtiyaç olmadığı cihetle uzun bir müddet için durdurulduğu bildiriliyordu. Belki bu harekette sâkıt iktidarın yanlış işlerinden birini halka duyurmak arzusu görenler olabilir. Fakat böyle bir görüş kat'iyen doğru değildir. Memleketimizdeki santral kapasitesi fazlalığı yıllardır bilinen bir husustu (Bak. Forum 15.1.1959, sayı 116) ve bu sebeple bu santral eski iktidar düşmemiş olsaydı bile yine duracaktı. Ancak bu takdirde keyfiyet halk oyuna duyurulmıyacak, bunu haber alıp yazacak gazeteler bulunursa, bunlara birer tektzip gönderilecekti. Mamafih sâkıt iktidar bu santrali durduruyabilirdi de. Şöyle ki :

Batı Anadolu'da hâlen 60.000 kilovat kadar bir takata ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacı karşılamak için yedeklerle birlikte 80 - 100.000 kilovat santral takatı kâfidir. Fakat yeni biten su santralleri ile birlikte bu bölgede 200.000 kilovat kadar kurulu santral takatı mevcuttur. Bu durum karşısında ya su santrallerinin bir kısmı suyunu boşa akıtmak veya kömür yakan santrali durdurmak gerekiyordu. Hakikatları halktan gizlemeyi ikinci bir tabiat haline getirmiş olan eski iktidar, kıymetli suları boşa akıtıp buna mukabil kömür sarfına da devam edebilirdi.

Şimdi akla şöyle bir soru geliyor : Memleketimizde elektrik enerjisi ihti-

yacı tahmin ve tesbit ile görevli Elektrik İşleri, Etüd İdaresi gibi yetkili bir müesseseye varken neden böyle bir duruma düşüldü?

Bu sorunun cevabı, sâkıt iktidarın tutumu ile kısmen verilebilir. Yani denilebilir ki, eski iktidar ihtisasa ehemmiyet vermiyordu. Fakat maalesef bu tesisler, ihtisasa erbabının ihtiyaç tahminleri ve tesbitleri, gözönünde tutularak kurulmuştur. Ancak esas itibarıyla yapılan tahminler tutmadığı için bu neticeler hâsıl olmuştur. Şimdi bu tahminlerin niçin tahakkuk etmediğini araştıralım : (Aşağıdaki izahatı Türk Elektrik Mühendisleri Odasına 1958 yazında hazırlıyarak takdim ettiğim bir rapordan aynen alıyorum.)

MİLLÎ GELİR VE ELEKTRİK ENERJİSİ İHTİYACI

Elektrik ihtiyacının millî gelir ile sıkı bir alakası vardır. Filhakika nüfus başına millî geliri en yüksek olan memleketler, nüfus başına sarf edilen elektrik enerjisi bakımından da en önde gelen memleketlerdendir. Binaenaleyh elektrik enerjisinin artışı, millî gelir ile az çok muvazi olarak gitmek zorundadır. Mamafih şuna da işaret edelim ki, elektrik enerjisinin artışı, millî gelir artışından umumiyetle daha yüksektir. Bunun da sebebi, millî gelir yani refah arttıkça kıymetli bir enerji nevi olan elektriğe karşı alakanın da artmasıdır.

Enerji ihtiyacı ile millî gelir arasındaki münasebeti daha iyi tebarüz et-

tirebilmek için Kolonya (Köln) Üniversitesi Enerji Ekonomisi Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Wessels'in, enstitünün 1957 içtimasında «Batı Almanya'da 1956-1965 yılları arasında enerji ihtiyacının tahmini gidişi» hakkında yaptığı bir tebliğden bazı kısımlarını buraya aynen alıyorum :

«... Bir kere bütün Batı Avrupa devletlerinin iktisadî politikalarının gayesi, halkın hayat standardını yani nüfus başına isabet eden millî geliri artırmaktadır. Bu ise her türlü emtia ve hizmet imalâtını artırmak için endüstriye kâfi miktarda enerji sağlamakla mümkündür. Millî gelirin müstakbel artışı ile alâkalı her türlü münakaşa aynı zamanda enerji artışının da münakaşası demektir...»

Bu umumî izahattan sonra mezkûr tebliğde şu hususlar da yer almaktadır :

«Bir millî ekonominin enerji ihtiyacı ev idareleri ile emtia ve hizmet istihsalinde meydana gelir, şu halde bu ihtiyaç, ekonominin mecmu imalâtının miktar ve einsi ile alâkalı bir takım kısmî büyüklüklerden müteşekkildir. Bu sebeple enerji talebinin miktarı, netice itibariyle millî ekonominin umumî gidişine tâbidir. Bundan dolayı enerji ihtiyacı ile millî ekonominin umumî gidişi arasındaki münasebeti doğru olarak tesbit etmek ve millî ekonominin gelişmesini temsil eden bir kemiyet bulmak iktiza eder. Bu kemiyet bulunduğundan sonra buna tekabül eden enerji ihtiyacı da tâyin edilebilir.

Şurası muhakkaktır ki enerjinin büyük bir kısmı endüstri tarafından istihlak edilir. Bu itibarla sanayiın enerji ihtiyacını, umumî enerji ihtiyacı için temsili bir kemiyet olarak almak düşünülebilir. Ancak böyle bir hareket sanayi sektörü gelirinin millî gelirdeki hissesinin prensip itibariyle sabit kalmasını icabettirir. Bu hususta ise kat'i bir şey söylemek mümkün değildir. Bundan başka endüstri imalâtının müstakbel seyri hakkında çok az ve gayri kâfi tahminler mevcuttur. Bu sebeple umumî iktisadî gidişi, geniş bir şekilde kaplayan bir temsili kemiyet seçmek ve sanayi imalâtı ile enerji sarfiyatı arasındaki münasebeti tamamlayıcı olarak nazarı itibara almak daha uygun görünmektedir.

Bu maksat için brüt millî hâsıla kullanılabilir. Brüt millî gelir bir memlekette bir sene zarfında istihsal edilen emtia ile görülen hizmetlerin para değerini ihtiva eder. Bu sebeple bu değer, nazarı itibara alınan devre zarfında

mevzudana getirilen bileümle iktisadî faaliyetleri ihtiva eder. Umumî iktisadî artışa ait bu kemiyetin gidişi devamlı olarak istatistiklerle tesbit edilmekte ve müstakbel gidişi hakkında da birçok tahminler yapılmış bulunmaktadır. Brüt millî gelir y a r a t a n sektörlerdeki enerji ihtiyacı da çok farklıdır. Bu sebeple millî gelirin sabit kalması halinde dahi enerji ihtiyacı artabilir, meselâ enerji ihtiyacı fazla olan sektörlerin, diğerleri aleyhine gelişmesi halinde bu keyfiyet vârittir. Fakat muhtelif sektörlerdeki kaymalar uzun müddetler zarfında muntazam bir tempo ile meydana gelmektedir...»

Bundan sonra tebliğde brüt millî hasıla ve sanayi imalâtı hakkında yapılmış muhtelif tahminlere müsteniden Almanya'nın 1955 senesindeki 168 milyon ton maden kömürü ünitesine tekâbülden toplam enerji ihtiyacının 1965 senesinde 210 ilâ 226 milyon ton maden kömürü ünitesine balığ olacağı hesaplanmaktadır.

Prof. Wessels'in mütalâalarından şurası açık olarak görülmektedir ki, bir memleketin enerji ihtiyacı ile millî ekonomisi arasında ihmali caiz olmayan çok sıkı bir münasebet mevcuttur. Fakat maalesef memleketimizde ileriye mâtufl tahminlerde şimdiye kadar bu husus pek nazarı itibara alınmamış ve bu sebeple yapılan tahminler de isabetsiz olmuştur.

Şu halde ne yapmak lâzımdır? Kanaatimizce yapılacak iş, geniş bir plânlama teşkilâtı kurmaktır. Memleket ekonomisinin çeşitli sektörleri kendi kendilerine plânlara yapmakta iseler de bunları koordine edip millî tasarrufun ve imkânların müsaadesi nispetinde tatbikat sahasına koyacak bir makam mevcut değildir. Millî ekonomileri esas itibariyle liberal olan Batı memleketlerinde bu gibi teşkilât mevcut olduğuna göre ekonomiye ekseriyetle devletin hâkim bulunduğu memleketimizde buna

evleviyetle ihtiyaç vardır. İtalya'daki Istituzione per la Ricostruzione Industriale ve Fransa'daki Comissariat Général du Plan isimli plânlama daireleri, bu memleketlerin harp sonrası kalkınmasında önemli roller oynamışlardır ve oynamaktadırlar. Hattâ İtalya'da bu mevzu anayasaya dahi girmiştir. İtalyan anayasasının 41 nci maddesine göre «Millî ekonominin devlet ve hususî sektörünü sosyal gayelere yöneltmek ve koordine etmek maksadıyla yapılacak program ve kontrolleri, kanun tâyin eder».

«Constitutional Government And Democracy» adlı eserinin XXIII. cü bölümünde plânlama mevzuunu tetkik eden Harvard Üniversitesi profesörlerinden Dr. Carl J. Friedrich, demokratik prensibin zedelenmemesi için plânlama mevzuunun mutlak surette anayasaya ithalini tavsiye etmekte ve bu bölümü şöyle bitirmektedir :

«... Şurası açıktır ki, bir hürriyeti emniyet altına almak için diğer bir hürriyeti belki de bir miktar kısmak icap ediyorsa bundan dolayı ümitsizliğe ve şaşkınlığa kapılmamalıdır. Hürriyet te mülkiyet gibi terkib bakımından değişik ve fakat içten birbirine bağlı bir takım hak ve rüchaniyetlerden ibaret bir demettir. Şayet bu demetten bir kısmı plânsızlık sebebiyle kayboluyorsa hür insanlar, bir kurtuluş yolu bulmak için gereken vasıta ve imkânları arıyacaklardır. Bunun da mümkün olduğunu ispat eden birçok tecrübeler mevcuttur.»

Önümüzdeki meselelerin en önemlisinin ekonomik meseleler olduğunu düşünürsek yeni Anayasamızın mimarlarından Anayasada plânlamaya ve ekonomik mevzulara da yer vermelerini beklemek herhalde isabetli olacaktır. Philadelphia'da Amerikan anayasasını hazırlayanlar da en fazla ekonomik problemler üzerinde durmuşlardır.

FORUM

Onbeş Günlük Tarafsız Siyaset, İktisat, Kültür Dergisi

Abone Şartları :

1 yıllık (24 sayı) 22 TL. Altı aylık (12 sayı) 11 TL.
Avrupa için yıllık (uçak) 54 TL.
A.B.D. için yıllık (uçak) 90 TL.
Yabancı memleketler için (âdi) iki mislidir.

İlan Şartları:

Arka kapak (tam sahife) . . . 600 TL.
Arka kapak (iç tam sahife) . . . 500 TL.
Diğer sahifeler (santimi) 8 TL.
Üniversite Talebelerine yıllık . . . 18 TL.

Abone bedelinin şu adreslerden biri vasıtasıyla gönderilmesi kâfidir.

FORUM Dergisi, P.K. 131 — Ankara ★ T.C. Ziraat Bankası, Merkez Müdürlüğü, Hesap No. 328 - 5858 — Ankara ★ T. İş Bankası, Yenışehir Şubesi, Hesap No. 533 - Ankara ★ T. Ticaret Bankası, Cebeci Şubesi, Hesap No. 420 — Ankara

Okurların Forumu

Mevduat Kabul Selâhiyeti

Forum Yazı Kuruluna;

Maden Kredi Bankasının mevduat kabul selâhiyetinin bütün teşkilâtına şâmil olmak üzere kaldırılmasına İcra Vekilleri Heyetine 3.6.1960 tarihinde karar verilmiştir. (Resmî Gazete: tarih 10.6.1960 Sayı 10522, Karar sayısı 5/14)

İcra Vekilleri Heyetince Bankanın mevduat kabul selâhiyetinin ref'i 7129 numaralı Bankalar Kanununun 13 üncü maddesine göre alınmıştır.

Adı geçen Bankanın mevduat kabul selâhiyetinin kaldırılmasına kanunî mesnet teşkil eden 7129 sayılı Bankalar Kanununun 12 üncü maddesi şöyledir: "12 nci maddede mucibince verilecek beyannameler üzerine Maliye Vekâleti, alâkahların işbu kanunda yazılı şartları yerine getirip getirmediklerini bankacılık mumalelerine ve mevduat kabulüne başlamak üzere Kanunun lüzumlu kıldığı vasıfları haiz bulunup bulunmadıklarını tetkik ve Ticaret Vekâletinin mütalâası alındıktan sonra durumları uygun bulunanlara beyannamenin tevdi tarihinden itibaren en geç iki ay zarfında gerekli müsaadeyi verir.

Yapılan tetkikat neticesinde durumları uygun bulunmayanlara ıslâh ve noksanlarının ikmâli için münasip bir müddet verilir. Bu müddet zarfında yeniden müracaat edenler hakkında birinci fıkra hükümlerine göre tekrar yapılan tetkikat sonunda durumları uygun bulunmayanlara keyfiyet tebliğ ve 9 uncu maddenin birinci fıkrası hükmüne göre muamele olunur.

Yukarıdaki hükümlere göre müsaade almış bankaların tevdiat kabul etmelerinde bilâhara mahzur görülmesi hâlinde Maliye Vekâletinin talebi üzerine İcra Vekilleri Heyetince Banka Kredilerini Tanzim Komitesi'nin mütalâası alındıktan sonra mevduat kabul selâhiyeti daimî veya muvakkat olarak alâkalı bankanın bütün teşkilâtına veya müteaddit şubelerine şâmil olmak üzere ref edilebilir."

Mevzuubahis 13 üncü maddenin tetkikinde; bankanın mevduat kabul selâhiyetinin bankanın kuruluş formaliteleri arasında yer alması gereken beyannamelerinde Maliye Vekâletince bir eksiklik görülmesi veya kuruluş formaliteleri tamam olmakla beraber, yani mevduat kabulü için müsaade istihsâl edilmiş olmasına rağmen, bilâhara Maliye Vekâletince Bankanın mevduat kabul selâhiyetinin mahzurlu olduğuna kanaat getirilmesi gibi iki şekilde mevduat kabul selâhiyetinin kaldırabileceği açıklanmaktadır.

Kararnamede 7129 sayılı Kanunun 13 üncü maddesinin belirtilmesi ile iktifa edilerek esbabı mucibe gösterilmemiş olduğundan mevduat kabul selâhiyetinin ref'inin evvelce verilen bir selâhiyetin iptaline mi ait olduğu yoksa beyannamelerdeki her

hangi bir noksanlık sebebiyle mevduat kabul selâhiyetinin verilmesinin mi muvafık olmadığına anlaşılmasına imkân yoktur.

Maliye Vekâleti, Kanunun 73 üncü maddesinin kendisine verdiği selâhiyeti istimal ederken, memleketin umumi menfaatleriyle alâkalı Bankanın menfaatlerini tetkik etmelidir.

Adı geçen Bankanın 31.1.1958 tarihli bilançosuna bakılırsa pasifte yer alan kalemlerin sayısı üç olup bunlarda sermaye, muhtelif alacaklılar vesair pasifler kaleminden ibarettir. İbarî sermayesi 8.000.000 lira olduğundan blânço yekûnu olan 8.013.741,117 lira içinde sermaye hariç diğer iki kalemin yekûnu 13741,17 liradır. Bankanın pasifinde mevduat ile ilgili bir varlığa tesadüf edilememektedir.

Aktifte en kabrik kalem ödenmemiş sermayeye ait olup, miktarı 5.862.500 liradır. Şirketin taahhüt edilen (itibarî) sermayesi 8.000.000.- liradan ödenmemiş sermayeyi tenzil etdiğimiz zaman ödenen sermayenin 2.237.500.- lira olduğu ve bunun da aktifte aşağıdaki şekilde realize edildiği görülmektedir:

1 — K a s a	4.298.—
2 — Bankalar	753.046.—
3 — Senetler cüzdanı	30.000.—
4 — Borçlu câri hesaplar	175.259.—
5 — İştirâkler	255.000.—
6 — Sâbit kıymetler	102.934.—
7 — Sair aktifler	62.202.—
8 — İlk tesis masrafları	172.386.—
	1.555.120.—

Banka, 1958 yılı sonunda bilançosunu 596.118.- lira zararlı kapamıştır.

Aktifteki kalemlerden de anlaşılacağı üzere, 2.000.000.- liralık bir varlığın kıymetlendirilmesinde; 753.000.- liranın bankalara yatırılarak yarı atıl bir halde bırakılması ve 255.000.- liranın iştirâklerin plâse edilerek 1.000.000.- liranın bugün için gelirsiz işlerde kullanılması Banka faaliyetinin matlûba muvafık olmadığını ve kaynakların rantabl bir şekilde kullanılmadığını göstermektedir.

Yeni Bankalar Kanununa göre banka olarak bir müessese için hukukî şekil anonim şirkettir. Ve bunun da realite ve mevcut tatbikatımıza göre en uygun bir şirket şekli olduğuna şüphe yoktur.

Anonim şirket mevzuuna kanunun esbabı mucibe lâyhısında geniş bir yer tahsis edilmiştir. Esbabı mucibe lâyhısında serdedilen hususlar yerinde olmakla beraber, bir müessesenin banka ismini iktisab edebilmesi için sadece anonim şirket olması kâfi gelmemektedir.

Malûm olduğu üzere, banka kelimesi İtalyanca "Banco" aslından gelmekte ve

bir çok dillerde aynı surette ifade edilmektedir. Banka kelimesi hakkında "efradını cami ve ağyarın mâni" bir tarif yapılmazsa da, umumiyetle bankaların gördüğü işlerden tarifler istihraç edilmektedir. Banka kelimesi hakkında yapılan tariflerin külliyyete kârip ekseriyetinde; para ikrazı işleri ile uğraşan teşekküller, tevdiat kabul eden müesseseler ve para yatıran müesseseler gibi ibarelere yer verilmekte ve her halde bir banka da banka olarak hikmet vücudunu tevdiat toplayıp, bankacılık muamelesi ve çeşitli krediler açmasına borçlu bulunmaktadır.

Banka hakkındaki bu tarifimiz muvacehesinde, adı geçen Bankayı banka olarak kabul etmeğe imkân görülmektedir. Tevdiat toplamayan ve bankacılık hizmetleri yapmayan bir müessese sadece kanun nazarında bankadır.

Mezkûr Bankanın 1958 yılı bilançosuna göre mevzuubahis teşekkülün bir maden anonim şirketi olduğu anlaşılmalıdır.

Kararnamede esbabı mucibe gösterilmemesine rağmen, mevduat kabul selâhiyetinin ref'i bilanço muvacehesinde yerinde olup, benzeri teşekküller için de bu yolun ihtiyarı temenniye şâyandır.

Mehmet Ali Tunaboğlu - İstanbul

İlk Yapılacak İş

Forum Yazı Kuruluna;

Son bir asırlık tarihimizin hiç bir devrinde, irtica, D. P.'nin 10 yıllık iktidarında olduğu gibi süreli ve teşkilâtlı bir belâ olmamıştır memleketin başına.

İrtica XVIII. yüzyıldan bu yana, daima muhalefete hulûl etmeğe çalışarak, hoşnutsuzluklara damgasını vurmak istemiştir. Patrona Halil ayaklanması; İkinci Meşrutiyete çelme takan 31 Mart vak'ası; İttihat ve Terakki'nin karşısında Hürriyet ve İtilâf fırkası; Kurtuluş savaşı Millet Meclisinde Atatürk'ü firelenmeğe yeltenen, Cumhuriyet rejimi yerine Padişahlı meşrutî bir sistemin kurulmasına çalışan, daha da olmazsa Hilâfet'in devamını sağlamak amacı ile işi suikastlara kadar varıran İttihat ve Terakki kalıntılarından ibaret muhafazakâr gurup; Cumhuriyet devrinde Serbest Fırka tecrübesi ve nihayet Demokrat Partinin muhalefet yılları, irticâ muhalefete 'hulûl'üne zemin hazırlamıştır. Ve ne acıdır ki, bütün muhalefetler daima cahil zümreye dayanarak; Devrimlere, devrimcilere saldırmışlardır. Demokrat Parti muhalefette iken, irticâ yalnız oy düşüncesi ile sömürmemiş, onun kendi bünyesinde teşkilatlanmasını teşvik etmiştir. C. H. P.'nin 10 yıllık muhalefet devrinde ise irticâ konusunda ufak tefek sesler çıkmamış değildir. Said-i Nursi'nin Ankara'da ziyaretine giden bazı mebusların varlığını unutmuş değiliz. Yalnız ne var ki, irticâ okşamak bazı C. H. P.'lilerin şahsi teşebbüsleri olarak kalmış, Parti genel politikasında bu zararlı yolu asla tutmamıştır.

Hasan Âli Yücel - Kenan Öner davası (1), D. P.'nin bünyesinde teşkilatlanmış irticâ ilk kuvvet denemesidir. Bu dava es-

nasında, Türk Maarifinde Demokrat Parti iktidarının on yıllık icraat hedefleri tayin edilmiş idi. Atatürk inkılablarının tabii bir sonucu olan Köy Enstitüleri, bu sırada baltalanmış, mahkemelere tarafsız tanıklar yerine teşkilatlı irticaın müesseseleri, muhtemelleri çıkarılarak Köy Enstitüleri aleyhine geniş bir propagandaya girişilmiş, ne yazık ki bir kısım C. H. P. siyasetçileri de o zaman irticaın bu oyununa gelerek, memlekete büyük kötülük etmişlerdir.

İrtica hareketi, Ticiani'nin Atatürk heykellerine saldırması ile değil, Hasan Ali Yücel - Kenan Öner davasında körüklenen propagandalarla başlamıştır. Ticianiler, Nurcu'lar, bu dava sırasında atılan menfi adımların neticesidir.

Sakit ve sabık Menderes'in bir sözünü hatırlayınız!

— Bizde irtica yok, mürteci vardır, diyordu.

O, bunu irticaın serbestçe teşkilatlanmasını sağlamak amacı ile söylemişti. Ya gözden kaçtı, anlaşılamadı mânası, ya da 'siyaset' düşünceleri ile muhalefet tarafından iska geçildi.

Atatürk devrimlerini parçalayan, millete mal olmuşlar, olmamışlar diye iki kategoriye ayıran Menderes'tir;

27 yıllık C. H. P. idaresini kötülüyoruz diye, Atatürk devrimlerinin esasına saldıranlar, Menderes'ten işaret alıyorlardı;

Ticianilerin, Nurcu'ların, İrkçî'lerin, Kürtçü'lerin velhasıl Misak-ı Milli'ye aykırı bütün gericilerin yol göstericisi o idi; Ordumuzun müdahalesi biraz daha gecikseydi, 31 Martçılara, Kubilâyı şehid eden yobazlara, Nurcu'lara, Ticianî'lere, bütün aydınları, Atatürk devrimcilerini kırdırtacak, öldürtecek, irticaın asırlık intikamına zemin hazırlayacaktı.

★

Atatürk'ü gerçekten sevmek, O'nun Devrimlerine sıkı sıkıya sarılmakla mümkündür. Ancak bu takdirde Atatürk'ü sevmek vatani sevmektir. Aksi halde 'laf' söylemiş oluruz. Sabık ve sakıt Reîsicumhur'un Atatürkün Anıt - Kabre defnedildiği gün, tabut'u başında söylediği nutuktaki lâflar gibi 'laf'...

Sayın Cemal Gürsel'in buyurdukları gibi 'en büyük derdimiz cehaletimizdir. Bu teşhise, hepimizin bilip de resmi ağızlarından bugüne kadar duymadığımız teşhise, parmak basalım. Sakıt ve sabık iktidarın suiistimallerini, cinayetlerini nasıl hızla meydana çıkarıyorsak, aynı hıza paralel olarak eğitim seferberliğimize derhal başlamalıyız.

Fakirt Baykurt'un seçmen konusunda tahditler düşünenlere dediği gibi: 'Eğer bir şey yapmak istiyorsak köylüyü - ilâve edeyim şehirliyi - kadın, kız, çoluk çocuk bir-an önce okutalım.' Zira bu satırların yazarı, bırakınız Anadolu'yu, İstanbulun göbeğinde 1959 yazında Ayvansaray camiiindeki mahalle mektebinin tedrisatına gözleriyle şahit olmuştur. Bunun neticeleri değil midir, sabık ve sakıt Başvekil Menderes'e çocuğunu kurban etmeğe yeltenmeler. Bu eğitim düşmanlığının sonu, Türkiyemiz az kalsın Hz. İbrahim devrinin şartlarına yuvarlanıyordu.

Demokrasi, Hürriyet, Anayasa, Hür basın, Muhtar Üniversite... Hepsine canı gönülden evet diyoruz. Fakat hepsinin başı eğitim demezsek, müsbet ilim (2) demezsek, kestirme yoldan cehalete, irticaa paydos diyen tedbirleri almazsak, önce bütün "evet" dediklerimizi gene elden kaçırmak işten bile değildir.

İlme giden yol, ilk öğretimden geçer. Öğretim dâvamızda rahmetli Mustafa Necati'lerin heyecanına, Saffet Arıkan ve Sayın Hasan Ali Yücellerin de sebat ve şurularına ihtiyacımız bugün her zamandan daha fazladır.

Bu arada aydın olarak sorumlumuz vardır. Bu sorumdan, siyaset düşünceleri ile kaçmak veya bu sorumu görmezlikten gelmek, vatana yapılacak kötülüklerin başında gelir.

Aslan Sayılğan — Ankara

(1) Hasan Ali Yücel - Kenan Öner davası bilindiği gibi, Kenan Öner'in devrin sabık Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'e 'komünist hâmisî' demesi üzerine Hasan Ali Yücel tarafından açılmış, başka müesseselere olduğu gibi Köy Enstitülerine de sızmış bir kısım solcular bahane edilerek

topyekün bir hareket, yani köy enstitüleri kötülenmişti. İnkılâp düşmanları fırsatı çok iyi kullanmış, o zaman bir kısım C. H. P. mensupları da bu irtica kampanyasına katılarak dâvacı Hasan Ali Yücel'i laf ve demagoji kalabalığı arasında adeta suçlu sandalyesine oturtmuşlardı. Bu arada pek çok aydının, basın mensubunun da C. H. P. diktasına duyduğu hınçla, bu gerilik kampanyasına katıldığını unutmamak gerekir.

(2) Büyücülüğe de ilim diyenler vardır, Said'i Nursi'nin Nur kitabına da. Müsbet ilim demeliyiz. Sayın İnönü'nün devrimcilik konusundaki şuurunu, uyanıklığını tanımlayan bir olayı anlatırlar: Atatürk, Cumhuriyetin 10. yıl şenliklerinde söyleyeceği nutku hazırlamıştır. Çankaya köşkünde başlarında Atatürk olduğu halde, devrin ileri gelenleri toplanırlar. Nutuk okunur ve herkes tarafından beğenilir. İnönü bir noktaya takılır: 'Türk gençliğinin elindeki meş'ale ilimdir.' Nutkun metnini alır, ilim kelimesinin başından sayfanın boşluğuna bir ok çizer ve 'müsbet' kelimesini yazar.

A. S.

Ne Diyorlar

Kalkınma Teorisi ve Dengeli Kalkınma Fikri:

(II)

Ragnar NURKSE
Derleyen : Ergin Günçe

Bahsi geçen kördüğümü çözenin bir yolu yok mudur? Elbette ki, az gelişmiş memleketler düşük istihdam seviyesindeki dengeyi (underdevelopment equilibrium) alınlarının silinmez yazısı olarak kabul edecek değillerdir. Bunun yanısıra dünyanın bazı bölgelerinde iktisadi kalkınma gerçekleştirilmiştir. Demek ki bu fasit daireyi kırmannın bir yolu vardır. Bu meseleyi ele alan herkesin Schumpeter'in büyük eserini ihmal edemeyeceğini şimdilik sadece zikretmekle yetinelim.

Bir an için evvelce ele aldığımız piyasa meselesine dönelim. Güçlüğe sebep olarak istihsalin herhangi bir dalında yapılacak yatırımı teşvik babında piyasanın küçük ya da yetersiz olduğunu öne sürmüştük. Hiç değilse prensip olarak şunu söyleyebiliriz ki çeşitli endüstri dallarında, aşağı yukarı aynı anda, sermaye tatbik edilecek olursa güçlük ortadan kaldırılabilir. Daha çok ve daha iyi âletlerle çalışan kitle birbirinin müşterisi olacaktır. Çeşitli endüstri dalları birbirine piyasa hazırlayacak, başka bir deyimle birbirine dayanak olacaktır. Bu izah tarzı insan ihtiyaçlarının çeşitliliğinden doğmaktadır.

Denge kavramı, çok defa Say Kanunu diye adlandırılan, klâsik Mahreçler Kanunundan miras kalmıştır. J. S. Mill bu kanunu şöyle formüle ediyor: "İstihsaldeki herhangi bir artış, eğer bu artış özel menfaatin gerektirdiği şekilde bütün istihsal çeşitlerine bölünecek olursa, kendi talebini yaratır." (1). İşte en basit şekliyle dengeli kalkınmaz. Sadece ayakkabı istihsalindeki artış kendi talebini yaratamaz. Fakat bütün istihlak mallarının istihsalindeki artışla birlikte ayakkabı istihsalinde vaki olacak bir artış, kendi talebini yaratır. Şurası kendiliğinden ortaya çıkıyor ki, işgücü, teknik ve tabii kaynaklar sabit farzedilirse, böyle bir artış, sadece daha fazla sermaye kullanmakla elde edilebilir.

Dengeli kalkınma başbaşa iyi bir şey olabilir, fakat burada bizim asıl ilgilendiğimiz bunun sermaye talebi üzerindeki etkisi olacaktır. Şimdiye kadarki açıklamalarımızdan çıkan sonuca göre piyasa hacmini genişletmek ve yatırım saikleri yaratmak bakımından dengeli kalkınma en esash vasıttır.

Peki Dengeli kalkınmaya nasıl ulaş-

cağız? Fiyatlar yoluyla bunu bir dereceye kadar sağhyabiliriz. Burada teknik devamsızlıklar (technical discontinuities) ciddi bir güçlük arzederler. Bunun yanısıra nüfus artışının hissedildiği bölgelerde yavaş bir kalkınma elverişli değildir. Batı kapitalizminin süratli gelişmesi, Schumpeter'in meşhur teorisine göre, ferdi teşebbüs sayesinde vuku bulmuştur. Schumpeter'in "İktisadi Kalkınma Teorisi"ne ileri memleketlerde iktisatçılar bir "konjonktür dalgalanmaları teorisi" olarak bakmaktadır. Gelişmiş memleketlerde iktisadi kalkınmayı kendi kendine oluşan bir seri olarak almaya ve sadece ekonominin kısa devredeki ileri - geri hareketlerine dikkat etmeye doğru bir temayül vardı. Schumpeter'in eseri aslına bakılırsa taşıdığı başlığın ta kendidir: "İktisadi Kalkınma Teorisi." Bu teori içinde konjonktür dalgalanmalarını içlerinde ekonomik ilerlemelerin yer aldığı bir şekiller topluluğu olarak görürler.

Schumpeter'in teorisini kullanmamız gereken bir kalıp olarak görünüyor. Bilindiği gibi bu teori yaratıcı müteşebbise merkezî bir rol verir. Yaratıcı müteşebbisler ve onların taklitçileri yeni icatlar yaparak piyasaya yeni mallar sürerek, ve istihsal faktörlerini yeni terkiplerle bir araya getirerek gelişmeyi sağlarlar. Herhangi bir endüstri dalına tatbik edilecek bir yenilik bile, ilk yatırımın parasal (monetary) tesirleri yüzünden - diğer şartlarda bir değişiklik olmazsa - bir çok endüstri dallarına daha fazla sermaye uygulanmasına yol açacaktır. Bu dalgalanmaların neticesi, Schumpeter'in kendi ifadesiyle, "Hemen her zaman, başlangıçta bazı sıkıntılara, kayıplara ve işsizliğe sebep olsa bile, devamlı bir şekilde reel mallar akımını derinleştirip genişleten bir istihkak malları çığı olacaktır."

★

Schumpeter'in İktisadi Kalkınma Teorisi, başlangıçta, Batı kapitalizminin gelişmesine uygulanma gayesini taşıyordu. Diğer toplum şekillerine de aynı şekilde uygulanabilir anlamına gelmez bu. Diğer toplum şekillerinde iktisadi durgunluğu yenecek olan kuvvetlerin organize edilmesinde başlangıçta işe yarıyabilir. Japonya'da iktisadi kalkınmanın ilk devirlerinde yenilik yapanların ve sınıf öncülerin rolü büyük olmuştur. (2) Japonya'nın iktisadi gelişmesi ilk zamanlarda devlet tarafından planlanmış ve bu plan geniş ölçüde tatbik edilmiş gözüküyor. İlerde, başlıca manialar aşıldıktan sonra - ki bu manialar arasında piyasanın dar oluşunu da sayabiliriz - Devlet başladığı işlerin çoğunu hususi müteşebbislere terketme imkânına sahip olmuştur. Bu arada Japonya'nın 1914 den önceki sınıf kalkınmasının mahallî piyasanın her sahasına yaygın bir temele dayandığını söylemeliyiz. Ancak bundan sonradır ki ihracat piyasaları Japon endüstrisi için önem kazanmıştır.

İktisadi gelişmedeki kuvvetlerin şuurulu bir şekilde organize edilmesi veya hususi teşebbüsün eline bırakılması - kısacası dengeli bir kalkınmanın plânlama heyetleri vasıtasıyla mi temin edildiği yoksa yaratıcı müteşebbisler tarafından kendi

kendine mi başarıldığı meselesi - şüphesiz çok ağır ve üzerinde çok tartışılan bir konudur. Ancak bizim şimdiki noktai nazarımdan, bu, esas itibarıyla bir yünden meselesi olarak kalmaktadır. Bu meseleyi derin bir şekilde incelemek ihtiyacını duymuyorum. Burada bizi ilgilendiren, çözümün idarî şekli değil, iktisadi niteliğidir. Hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın amaç edinilen çözümün niteliği aynı olabilir. Bu konuda, daha önceki bölümde almış olduğumuz, Mill'in 'yanlış hesaplama' kavramı, her iki halde de kaçınılmaz bir husus teşkil eder. Tecrübeyle sabittir ki büyük ölçüdeki âmme yatırımı plânları, düşünülürken olmasa bile tatbik edilirken çok belirli bir dengesizlik doğurmaya mütemayildirler. Fakat çeşitli şekillerdeki oransızlıklar iktisadi gelişmenin hususi teşebbüs tarafından başarıldığı refah devrelerinde de kendilerini göstermişlerdir.

Ben burada çözümün niteliğini göstermeye çalıştım. Metod meselesi daha geniş mülâhazalar göz önünde tutularak kararlaştırılmalı ve bu arada bilhassa belirli her hangi bir toplumdaki insani vasıflar ve motif teşkil eden kuvvetler nazarı itibare alınmalıdır. İktisatçının bir iktisatçı olarak bu konuda vereceği belirli emirler yoktur. 19. Yüzyıl liberalizminin kurucularından olan Jeremy Bentham bile bu konuda izafiyetin ve nisbiliğin ne kadar önemli olduğunu belirtir bir tavır takınmıştır. "Hükümetin müdahalesi meselesi; "der Bentham," halkın kudretine, zekâsına, ekonomik temayüllerine ve dolayısıyla inisiyatifine bağlıdır ki, bunlar da memlekette memlekete değişen hususlardır." Bazılarını oldukça iyi bir şekilde açıklayabileceğimiz çeşitli sebeplerden dolayı Amerikan ekonomisi teşebbüs ve inisiyatif gibi insani vasıflara bol miktarda sahiptir. Ancak bu vasıfların başka yerlerde de aynı miktarda bulunacağını kabul edemeyiz. Batı Avrupalının iktisadi gelişmesinde bu vasıfların başlıca kaynağını orta sınıf teşkil ediyordu. Bu orta sınıf terimi Birleşik Amerika için kullanıldığı takdirde halkın büyük bir kısmının bu sınıfa girdiği söylenilebilir. Oysa, bugün bile, geri kalmış memleketlerin bir çoğunda, orta sınıf hemen hemen yoktur.

Az gelişmiş bir memleketin mahallî piyasasındaki özel yatırım saiklerinin bir türlü harekete geçememesi neticesini doğuran şey, klâsiklerin kullandığı manada bir reel satın alma gücü yetersizliğidir. Yoksa; Keynes ekonomisi mânâsında bir efektif talep yetersizliği bunun sebebi değildir. Bir kaide olarak para talebinde bir gevşeklik yoktur, bir deflasyon boşluğu da mevcut değildir. Aksine bu memleketlerin birçoğu enflasyondan şikâyetçidirler. Mutlak olarak düşük olsa bile, para talebi, istihsal kapasitesine nisbetle yüksektir. İstihsal kendi talebini yaratır, doğru. Yalnız bir mesele var: İstihsal seviyesi oldukça düşüktür. Klâsikler açısından, piyasaya değişim için arzedilen mallara karşı talep ve arz da yetersizdir. Düşük prodüktivite yüzünden arzedilen mal miktarı yetersizdir. Bu da neticede geniş ölçüde, reel sermayenin kit oluşu sebebine bağlanabilir.

Burada para miktarını genişletmekle çare bulunacak hemen hiç bir şey yoktur. Fakir ziraî memleketlerde arz düşük seviyeli bir gayri elâstiki olduğu için para miktarını artırmanın neticesi sadece ve sadece enflasyon olacaktır. Özel yatırıma bir engel olarak beliren piyasa darlığı meselesi tamamen eski şeklini muhafaza edecektir. İncelediğimiz şekilde para politikası, diğer bâzı önemli foksionları olmakla birlikte, piyasa hacmini tayin eden başlıca determinantlardan biri değildir.

Bu anlamda, bir memleketin nüfusu da başlıca determinantlardan biri değildir. Nüfusu çok olan bir memleketin, ferd başına prodüktivitesi düşük olduğu takdirde, istihsal kapasitesi düşük olacaktır. Nüfus nisbeti prodüktivitenin ortalama seviyesine sadece bir 'optimum nüfus'un varlığı durumunda tesir edebilir. Nüfusu çok olan bir memleketin istihsalının çok olması, onun mutlaka insicamlı bir piyasaya sahip olduğu anlamına gelmez. Gözden kaçması gereken bir husus da nakliyat masraflarıdır. Fakat bu faktör de tek başına ele alınmaz. Çok kere dikkatimiz lüzumsuz yere nakliyat masraflarına çevrilmiştir ki, bu yersizdir.

Piyasanın genişliği kavramını bir memleketin yüz ölçümü olarak almaya doğru gerçekten yanlış bir temayül vardır ve bu temayülün neticesi olarak nakliyat masraflarına nisbeten büyük bir dikkat atfedilir. Nüfus kesafetinin ve ferd başına prodüktivitenin sabit olduğu hallerde nakliyat sektöründeki gelişmeler memleketin fiziki sahasını olduğu kadar piyasayı da genişletecektir. Fakat fiziki saha ve piyasa hacmi anlamdaş değildirler. Nakliyat imkânlarının iktisadi kalkınmada gerçekten önemli bir rol oynadıkları kabul edilse bile; piyasa hacmi sadece nakliyat sahasındaki müessiriyetle değil, genel olarak istihsaldeki müessiriyetle ilgilidir.

Şüphesiz nakliyedeki gelişmeler önemlidir. Bunun yanısıra gümrüklerde ve malların serbestçe hareketine engel olan diğer manialarda yapılacak indirimlerin de değeri büyüktür. Bir Birleşmiş Milletler Raporunun açıkladığına göre (3) "Bazı az gelişmiş memleketler geniş ölçüde bir endüstriyi idame edecek iç pazarlara sahip olamayacak kadar küçüktürler." Böyle bir durumda öne sürülecek hal çaresi imtiyazlı gümrük sistemleri meydana getirmek, gümrük birlikleri kurmak ve hattâ bu memleketlerin aralarında siyasi federasyonlar kurmalıdır. Eğer bu gerçek bir hâl çaresi olsaydı, piyasa problemi nisbeten kolay

Fakat asıl güçlük bu memleketlerin çok küçük olmaları değil, mahallî endüstriyi ayakta tutacak bir piyasaya sahip olamayacak kadar fakir olmalarıdır. Eğer Ekuator prodüktivite bakımından İsveç ve ya İsviçreyle aynı seviyede bulunsaydı, mahallî piyasası çeşitli özel yatırım sahaları için imkân yaratabilirdi. Fakat mesele böyle değildir. Şüphesiz, komşu memleketlerin aralarında ticaret tahditlerini kaldırmaları büsbütün faydasız bir hareket değildir. Ekuator, Kolombiya, Peru ve Venezuelâ'yı bir Gümrük Birliği halinde birleştirmekle kaazılacak bâzı şeyler mevcuttur. Meselâ böylece sunî bir nakliyat mas-

rafı olan gümrük vergileri kalkmış olacaktır. Fakat bu, iktisadi kalkınma meselesine gerçek bir cevap teşkil eder mi? Hiç bir ticaret tahdidi olmaksızın da, gerçek nakliye masrafları ve tabii herşeyden önce genel bir prodüktivite seviyesi düşüklüğü devam edecektir.

Gümrük duvarları suni nakliye masrafları olarak düşünülebilir. İster tabii, ister suni olsun, nakliye masraflarında yapılacak bir indirme piyasanın coğrafi genişliğinde olduğu gibi, hacminde de bir artışa yol açacaktır. Fakat sadece nakliye masraflarında değil, istihsal ameliyesinde masraf olarak gözüken diğer bütün ameliyelerde yapılacak indirmelerin de aynı tesiri haiz olduğu açıktır. İktisadi müessiriyet babında herhangi bir artış - sadece nakliyenin daha müessir bir hale getirilmesi değil - bahsedilen şekilde piyasa hacmini genişletecektir. Adam Smith nakliye imkânları konusunda bazı tarihi sebepler öne sürerek tesirli olmuştur. Fakat bu konunun teorik sebepleri de düşünülebilir. Ucuz nakliyenin ve serbest ticaretin faydalarını inkâr edecek değilim. Fakat ister tabii, ister suni nakliye masrafları kastedilsin sade bundan bahsetmek ve piyasanın bölgesel genişliğinin onun hacmini tayin eden başlıca veya biricik faktör olduğunu öne sürmek, bana yanlış bir düşünce olarak görünüyor. (Buna sebep, belki de müşahhaslaştırma yolundaki genel temayıdır.)

Dünyanın en fakir memleketlerinden biri olan Çin'de bir zamanlar "Likin" adı verilen ve mallar bir eyaletten ötekine götürüldüğünde ödenmesi gereken mahalli gümrük mükellefiyetleri vardı. Bunların esas gayeleri gelir temini idi, ancak diğer taraftan bölgeler arası gümrük duvarları olarak göze çarpıyorlardı. 1928 de bu sistem kaldırıldı. Çin, ticari politika noktai nazarından tek bir pazar haline geldi. Fakat Çin dünyanın en geniş mahalli piyasası, en büyük nüfusa sahip memleketlerinden biri olduğu halde yine de çok fakirdir. Amerika Birleşik Devletlerinde iç ticaret manialarının bulunmamasını dünyanın diğer ülkelerine bir örnek olarak arz edenlerin fikirlerine aykırı olarak, ben bunu Amerikan refahının esas sebebi olarak değil, belki ikinci derecede bir sebebi olarak görürüm. ABD. de prodüktivite seviyesinin bu durumunun ilk sebebi, istihsalde kullanılan sermaye teçhizatının çok büyük olmasıdır. Bu, Amerika Birleşik Devletlerinde büyük piyasa ve büyük istihsalin belli başlı sebebinin teşkil eder. Yeri gelmişken söyleyelim ki, kitle halinde istihsal, istihsalin halk kitleleri için yapılmaması halinde mümkün olmayacaktır. Amerika Birleşik Devletlerinde iktisadi kalkınma, aşağı gelir gruplarının da dahil olduğu büyük bir halk kitlesine daha iyi ve daha çok mal ve hizmetlerin istihlâki imkânını vermiştir. Amerikan hayat standardının karakteristik vasfı olan şeylerin birçoğu bu ülkede aşağı gelir gruplarının karakteristik noktalarıdır. Bizi Amerikan işçisinin yüksek prodüktivitesine hayran bırakan şey sadece kitle halinde istihsal değil, aynı zamanda kitle halinde istihlâktir. Ayrıca, onun sermaye

teçhizatına bol miktarda sahip olması olmasına, her çeşit makine ve enerjiyi kullanımına müteşekkirdir. İşte bu, bana geniş bir piyasanın en önemli derterminantı olarak görünmektedir.

(1) J. S. Mill: "İktisadın cevapsız kalmış bazı soruları üzerine denemeler." (Nurkse'nin notu.)

(2) Bk: Shigeto Tsuru "Economic Fluctuations in Japan, 1863-1893." Review of Economic Statistics, 1941.

(3) Measures for the Economic Development of Underdeveloped countries." Genel Sekreterliğin tayin ettiği bir uzmanlar grubu hazırlamıştır. Mayıs 1951, s. 23.

Kültür Ve Sanat

Dünden Bir Hikâyecik..

Sami N. ÖZERDİM

Düşünen, eli az - çok - kalem tutan her insan gibi benim de 27 Mayıs öncesinde kaybolmuş bir hikâyem vardır. Bu hikâyeyi, sadece, Türkiye'de pek çok memleketlerden çok sonra kurulabilmiş olan Millî Kütüphanenin, bir hür düşünce merkezi olması gerekirken, 27 Mayıs öncesi idare adamlarınca nasıl anlaşıldığını göstermesi bakımından anlatıyorum:

1959 yılının ilk aylarında, Millî Kütüphane Müdürlüğünü iki yıl vekâletle yönettikten sonra; asaletimin tasdikinin uzamasından meraklanan kimseler benden bilgi istiyor, ya da bana bilgi getiriyorlardı. (Burada bahis konusu olan şahsım değildir; ancak, olayları anlatırken kendimi dışarıda bırakmadığım için özür dilerim.) Bir gün, yaşlı bir dost kulağıma şunu fısıldadı: "Cumhuriyette yayınladığın iki yazı filâncanın hoşuna gitmemiş" Cumhuriyet'te çıkmış, Millî Kütüphane'nin derterine dokunan iki yazımı kasedediyordu; filânca ise, o sıralarda Millî Eğitim Bakanlığında yüksek bir memurdu. Omuz silktim; her halde büyük bir gazeteye yazımı kabul ettirebilmek, yüksek memurun "teveccühü"nden çok daha değerli, mânâlıydı.

Bir süre sonra, Bakan adına özel şekilde soruşturma yapmak üzere bir müfettiş geldi. Bu eski dost benimle uzun bir konuşma yaparak, aylardır aleyhimde Bakanlığa ve kendisine - akıl almaz - "ihbarlarda" bulunduğu açıkladı. Bana - herhalde verilen direktife göre - birtakım sorular sordu. Bu sorular, bir Millî Kütüphane Müdürlüğüne sorulmuş olması bakımından önemlidir:

"Siz, Cumhuriyet'e, Forum'a, Akis'e yazı yazıyormuşsunuz." (O sıralarda, Akis hariç, pek çok yere yazıyordum; Akis'e yazmamam için de hiç bir sebep yoktu. Ulus'a imzasız, ya da takma adlarla çeşitli yazılar veriyordum; Pazar Pastası'nda ise "Bir kütüphane nasıl boşalır?" başlığı altında; Millî Kütüphaneden Başbakanlık, Basın - Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından alınıp da geriye getirilmeyen koleksiyonların arkasından ya-

kınıyordum. Şurada not edeyim: Millî Eğitim Bakanlığı Özel Kalem Müdürlüğüne bu konuda yazdığım acı bir yazı üzerine, bir akşam üzeri telefonla azarlanmışım. Özel kalem memurlarından biri - şimdi Avrupa'nın büyük kentlerinden birinde görevlidir. Bakanın beni "ayıpladığını" bildirdi. Bakanın bu mektuptan haberi var mıydı, yoksa bu "azar"ı Özel Kalem'in gayretli memurları mı gözdağı olarak vermişlerdi, bilmiyorum. Bir nokta daha: Millî Kütüphane Müdürlüğü, 27 Mayıs'tan sonra, vaktiyle alınıp geri gönderilmemiş olan kitapları yeniden istemiştir.)

"Siz biraz C.H.P. lisiniz de.." (C.H.P. - sonradan türlü hakaretlere uğradığı için - oldukça ün kazanan sokaktaki binasını bile bilmiyordum o günlerde.. Ama, aralarında eski arkadaşlarım bulunan Ulus yazı işleri kadrosu ile yakın dostluğum vardı; yukarıda da söylediğim gibi çeşitli yazılar yazıyordum. Partilerden birine oy vermek ise her yurttaşın ödevi ve hakkı idi.)

"Siz solcu yayınları tanıyormuşsunuz." (Memleketimizde ideoloji terimlerinin ayrımı yapılmış değildir. "Solcu yayın" dan ne kastedildiğini hâlâ bilmiyorum. Okuyucular, kitap tanıtımlarımda tarafsız bir bibliyografyacı olarak her çeşit kitaba yer verdiğimi bilirler. Radyo'daki konuşmalarımda ise - Radyo'nun olanaklarını dikkate alarak - daha dar bir çerçevede içinde kalyordum. Zaten, Radyo'da okunan bütün konuşmalar önceden kontrole bağlıdır.)

"Siz dinsiz imişsiniz" (Buna cevap olarak, Anayasanın laiklik ilkesine çok sıkı bağlılığım olduğunu, bana hiç kimse -nin böyle bir soru sormaya hakkı bulunmadığını bildirdim. Ahlâkın bağımsız bir müessesese olduğunu her halde, Ramazanda iftar sofraları hazırlayan birtakım yüksek makam sahiplerinin din - ahlâk münasebetleri şimdi isbat etmiş olmalıdır.)

Sorular arasında beni en çok üzen, yukarıdaki saçmalar dışında "idari" işlerle ilgili bir tanesi idi; "Siz memurlara hâşin davranıyormuşsunuz." Başında bulunduğum bir daireyi lâübalî bir tutuma dü-

şürmemek için çabalarırken, memurlar daireye zamanında gelmeye, zamanında işlerinin başından ayrılmaya çağırılmıştır her zaman. Ama o günlerde iş hayatında lâübalilik en tabii davranıştı. (x)

Müdürlükten ayrıldıktan sonra dava bitmedi. Yorgan gitmiş, ama kavga bitmemişti. Bu defa, Kütüphane'ye başka bir müfettiş gelmiş; satın alınmış öte - beri üzerinde soruşturma yapmış. Daha önce, Kütüphane ile ilgili bazı meseleleri ileri sürerek yazdığım iki istifa mektubunu hiç anmadan, hattâ ünlü "görülen lüzum üzerine" kaydını bile koymadan eski görevini olan başuzmanlığa devamını "tensib edenlerin" bu davranışı, iftirayı ahlâk haline getirmiş kimseleri doyurmamış olacak ki bir de bu yoldan denemeye giriştiler. Bu devre de öylece kapandı.

Cumhuriyet'e yazı yazdığım için bana kızmış olan yüksek memurun, yeni müdüre ile ilk tavsiyesi - belki ilk şartı - yazı yazmaması oldu. Bir Millî Kütüphane müdürünün yazı yazmaktan menedilmesi ancak 27 Mayıs öncesi yöneticilerinin aklına sığabilirdi. (xx)

Millî Kütüphane'nin bir de resim koleksiyonu vardır. 1959 yılı başlarında bir salonu resim sergi salonu haline getirdik. Burada sergilenen modern resimlerin de dedikoduya malzeme olduğu anlaşılıyordu. Nitekim benden sonra modern resimlerin gözönünden kaldırılması gerekmişti. Hattâ; T. B. M. M. nin "sanat müşaviri" diye bilinen, en köhne sanat zevklerine bağlı yaşlı bir adam, yolunu şaşırıp da, fikir - sanat hürriğünün kalesi olması gerekli Millî Kütüphane'ye geldiği zaman, giriş yerinde asılı - az çok modern, ama soyut olmıyan - tablolar karşısında dehşete düşmüş, bunları yapan ressamı aleyhinde - şimdi yazarsam ressamı onun aleyhine kışkırtmış olacağım - sözler söylemişti. Genç bir ressamımızın, Güney Anadolu'dan bir kompozisyonu da bu arada duvardan indirildi.

İş bu kadarla kalmadı. Kütüphane'de, hiç kimsenin haberi olmadan bir sansür başladı. Birtakım sanat dergileri Süreli Yayınlar Okuma Salonu'ndan kaldırıldı. Bunlar "solcu" dergiler imiş. Adlarını yazmıyorum. Ancak bu dergilerin polisçe takibe uğradığını duymadığımız gibi yeni sayıları dağılmakta, satılmaktadır. Oysa Millî Kütüphane'de "sağcı" dergiler de okuyucunun faydasına sunulur. Bunlardan hangilerinin daha aşırı olduğunu okuyucu tayin etsin... Zaten dışarıda serbestçe satılan bir derginin, fikir özgürlüğünün kaynağı olan Millî Kütüphane'den kaldırılması anlaşılır iş değildir.. Belki de bizim Millî Kütüphane anlayışımız bütünü başkadır.

★

Sonradan; bütün bu "tertiplerin", Atatürk aleyhtarlığı ile tanınmış kimselerce, sırf Atatürkçülüğü - yirmi yedi yıldır, şu alçak gönüllü kaleminin yapabileceği ölçüde - savunduğum için ortaya konulduğu anlaşıldı. Geçmişinde birtakım kaymalar

göstermiş olan bir Bakanın çevrelerindeki, birçok öğretmenleri jurnal ettikleri bilinen bir gerçektir. "Eski günleri", bir yazar tarafından belgelerle hatırlatılan Bakan, kompleksinden faydalanan fırsatçıların elinde oyuncak olmuştur.

Türkiye yüzyıllardır düşünce özgürlüğünün özlemi içindedir. Düşünce özgürlüğünün, vicdan bağımsızlığının gerçekleşmediği bir memlekette - ülkücü adı altında da gizlenince - jurnalciler egemen olur. Düşünce özgürlüğü her çeşit düşünüşün belirme olanağını sağlayan en iyi ortamdır. O zaman, herkes kendi düşüncelerinden sorumlu olur; başkalarının "iftirasına"

uğramaz. 27 Mayıs'ın bize bu yolu açtığına inanıyoruz.

(+) Beni sorguya çekmeğe memur müfettişi yazıda adlarını anmadığım Bakanlar dan birisinin; asaletimin tasdiğiyle ilgili kâğıdı getiren memurun yüzüne fırlattığını da anlattı. Müfettiş, Bakanlardan birini lehime çevirmek için çok dil döktüğünü, ama başaramadığını da eklemişti.

(++) - Ulus ile Forum'un bütün yazarlarının adları, adresleri Tahkikat Komisyonu'nca istenmiştir. Yazıların çeşidi bahis konusu değildi. Kültür yazıları yazarları da öğrenmek istemişlerdi.

Tonguç'un Ardından

Halil AYTEKİN

On yıl boyunca, durmadan üzerine çamur atıldı. İftiradan iftiraya uğradı. Taştan taşa çalındı. Bir zaman bütün dünyaya yeni pedagoji ilkelerine göreliği, bize göreliği, köye göreliği ile öğündüğümüz - kuruculuğunu yaptığı - örnek bir eğitim kurumunun başından atılarak ortaokul resim öğretmenliğine kadar indirildi. O da yetmedi kısa bir zaman sonra Bakanlık emrine alındı ve en son, ileriye ışık tutan birçok DEVRİMCİ aydınlarımızın başına gelen akıbetten kendini kurtaramadı. Memlekete en verimli, en yararlı olacağı bir çağda emekliye sevk edilerek bir köşeye itiliverdi..

Göz açıtırıp nefes aldırılmadan ardına yapılan iftiraların, işkencelerin bu kadarı bile kişiğünü, hayattan, insanlardan soğutup kahretmeğe, öldürmeğe yeter de arta. Onu çekemiyenler, ona durmadan çamur atanlar bununla da yetinemediler, kuruculuğunu yaptığı kültür yuvalarına bu yuvalardan feyzalan tertemiz köy çocuklarına da dil uzattılar. Binlerce, on binlerce köy çocuğunun arılar - karıncalar gibi durup dinlenmeden çalışarak örnek kurumlar haline getirdikleri o eşsiz tertemiz kültür ve ışık yuvalarını parçalamak, yoketmek kasdıyle daha nelere başvurmudular, nelere... Önce bu kurumların adlarını değiştirdiler. Sonra onları amacından uzaklaştırarak işlemez, çalışamaz bir hale getirdiler. Bununla da kalmadılar, bu kurumlarda yetişen binlerce, köy çocuğunu çeşitli adlarla damgalıyarak onu, hizmetine girdiği Türk köylüsünün gözünden düşürmeğe, ondan ayırmağa, uzaklaştırmağa çalıştılar. Şahlanan hırslar, öfkeler bununla da yatışmadı. En az yüz yıldan bu yana, ak kuvvetlerin karşısına dikilen kara kuvvet bir defa daha gemi azya almıştı. Bir zaman büyük köy dostu devrimcimize çevrilen o paslı silâhların kör namluları, birer defa daha kınından çıkarıldı. Bu sefer de öz evlâtları kadar sevdiği, elleriyle dikip büyüttüğü henüz körpe birer fidan olan öğrencilerine çevrildi bu kör namlular. Onlar, yürekleri iman dolu olarak gittikleri kutsal ocağardan subay üniforması bile kendilerine lâ-yık görülmeden bir ayrıma tâbi tutularak

top top, grup grup kıtalara mı sevk edilmediler? Onlar, tıpkı gökten yere kişiğünun kurtuluşu uğruna ilk ışığı indiren PROMETE gibi hizmetine koşarak üzerine ışık tuttıkları Türk köylüsü tarafından zincirlere vurulup yerden yere mi çalınmak istenmediler? Onlar, türlü töhmetlerle lekelenerek arasından çıktığı köyüne, köylüsüne düşman bir yaratık olarak mı gösterilmek istenmediler?..

Bunlardan burada o kadar çok örnekler verebiliriz ki, memleketin on yıllık Millî Eğitim tarihine şöyle bir gözatanlar, bu geçmiş günlerin sindirme, baskı ve terör devrine nasıl bir ad bulacaklar bilemiyoruz ama, biz bu devri karanlık ve yıkıcı kuvvetlerle elele veren çeşitli ihanetlerin ve zorbalıkların bilime ve ışığa sırt çevirip her türlü yapıcılığın ve yaratıcılığın körletilip, kösteklendiği bahtsız kapkara bir devir olarak adlandıracağız. Bu güzel haziran gününde bile başta İnönü olmak üzere tabutunun peşisıra yürüyen bütün ülkü arkadaşları, dostları, öğrencileri bu on yıllık kara ve bahtsız günlerin ağırlığını içten içe kanayan bir yara halinde yürekten duydukları o kadar belli ki, bu acılı günde niçin hiç kimse doğrulup birbirinin yüzüne bakamıyor? Çünkü hiç kimse birbirlerinin gözlerinin içinde geçmiş günlerin, bu günlerde işlenmiş haksızlıkların gizli kalan ön yargıların kimıldanışlarını görmek istemiyor da ondan...

Bir ölünün arkasından son vazifemizi yaparken ister istemez düşüncelerim beni geçmiş günlerin acı anıları içine çekip götürüyor. İlk ağızda bizler, 1950 yılı Eylülünde - şimdi peşisıra gözyaşı döktüğümüz Tonguç da dahil - dokuz kişi olarak yeni bir iktidarın yeni bir bakanı tarafından bakanlık emrine alınmıştık. Büyük bir gürültü koparılarak adları radyoda ilan edilen bu dokuz öğretmenden en az yedi tanesini, o zaman enstitü çevresine mensup öğretmenler teşkil ediyordu. Hele bunların içinde mesleğe yeni başlamış 17-18 yaşlarında biri vardı ki, niçin Bakanlık emrine alındığını, suçunun ne olduğunu bir türlü bilemiyordu. Biz diğer sekiz arkadaş, tepeden inme bir emirle sorgusuz, sualsiz Bakanlık emrine alınışımızın se-

beplerini biliyor muyduk sanki... Sonradan öğrendik ki, hepsi başı başına bir kurt - kuzu hikâyesi... Memlekette «Demokrasi getireceğiz... Hukuk Devleti kuracağız... İnsan haklarına saygı göstereceğiz...» gibi bir sürü parlak lâflar yaparak işbaşına gelen bir iktidar, daha balayını bile bitirmeden herbirimizi ayrı ayrı sudan birer bahane ile öğrencilerimizin gözyaşları arasında mesleğimizden de, köylerimizden de uzaklaştırmaya çalışmışlardı. Hani, «İnsana ölümü gösterince sıtmaya fit olurlmuş» derler. Bu memlekette güçsüzlerden, ezilmişlerden yana olarak gericiler ve iyicilerle savaşılan gerçek aydınların yüz yıllar boyu kaderi hep bu olmuştur. Yurduna gerçekten bağlı gerçek aydın, hizmetine koştuğu halkın gözünden düşürmek, sindirmek, susturmak için ona ne karalar çalmamışlardır. İşte onlardan bir iki tanesi :

— Büyük şehirlerden, kasabalardan, yollardan uzak dağbaşlarına, kuş uçmaz, kervan geçmez ıssız köylere Enstitüler kurdular, okullar açtılar, niçin, niçin biliyor musun ?

— ?

— Bilemezsin, iki gözüm bilemezsin. Biz köylüler, biz Anadolulular saf ve ahmak oluruz, aklımız birşeye yetmez. Sen de, ben de bu işte güdülen gizli gayenin neler olduğunu, bu ıssız köşelerde bu kanı bozukların kendi başlarına neler yapmak, hangi amaçlara varmak istediklerini bilemeyiz, bilemezsin.

Bu sözleri, her türlü yeniliğe ve devrimlere düşman medrese mollası bir yobazdan dinlemiyordum. Onu bana, kendini ön yargılara kaptırmış kulaktan dolma bilgilere sahip rastgele bir adam da söylemiyordu. Evet, bu sözler bana, bundan tam on yıl önce Tonguç Baba ile Bakanlık emrine alındığımız günlerde Enstitü kurucularını karalamak için bir bakanın tahkikata memur ettiği bir baş müfettişi tarafından söyleniyordu. Ben, Anadolu ve köy çocuğu olduğumu söyleyen üniversite tahsilli bu baş müfettiş karşısında «Köydeki irtica ve sefaletin küçük bir tablosunu çizen» yazılarımdan dolayı sıygaya çekiliyordum. (Sonradan öğrendim ki, gerek bu zat, gerek ona Enstitüleri karalamak için emirler veren bakan hazretleri vaktiyle bu davanın baş savunuculuğunu yapmışlar.) Öbürlerine atfedilen suçlar da benimkinden farksız şeylerdi.

Niçin bugün bunları yazıyorum. Ardundan gözyaşları döktüğümüz bir ölünün sağlığında neler çektiğini anlatmak için mi? Hayır. Kurduğu eserlere hangi mak-satlarla kimler tarafından dil uzatılarak yıkılmak istendiğini göstermek için mi? Hayır. Çünkü, o sağlığında üzerine atılan bütün bu iftira çamurlarına sarsılmadan, idealinden, inancından birşey kaybetmeden karşı koymasını insanları sevmesini, onların mutluluğu uğruna çalışmasını bilen nadir yaratılışlardan biriydi... O, davasına bağlı her ülkücü insan gibi karanlık günlerin ardından ışıklı ve iyi günlerin geleceğine yüreктen inanıyordu.

Onun Türkiyemizin ilerisi ilköğretimi için tasarladığı plândan aldığımız şu birkaç satırı bile, onun kişiliğini, memleket sevgisini bize ne güzel anlatıyor :

«1960 yılında Türkiye'nin değişik bölgelerine uygun kız ve erkek 100'er öğrencili 40 Enstitü işleyecek, toprağı işlenecek, belki kendi kendilerini besler halde olacak. 40 bin köyümüzün herbirine en az bir öğretmen, bir de sağlık memuru yerleşmiş, Enstitülerin sürekli yardımlarıyla her ihtiyaçları sağlanmış bulunacaktır.»

Onunla son defa olarak, ölümünden üç hafta önce 27 Mayıs şenliklerinin akşamlarından birinde - o levent vücudiyle Kızılay meydanında hanımıyla olta vururken - karşılaşmıştım, ne kadar da genç ve dinç görünüyordu. Tıpkı bu günde bundan on altı yıl önce, ilköğretim seferberliğinin ilk günlerinde Bağlum Bölge Okulunun temelinde beraberinde getirdiği bir grup köy çocuğıyle ilk harcı attığı günlerin aydınlığı ve sevinci vardı yüzünde... O gün cehalet ve geriliğe karşı açılan savaşta attığı temelde ne kadar dinç ve zinde görünüyorsa, bugün de ellerinde bayraklar ve dövizlerle «Atatürk'ün izinde...» olduklarını haykıran devrimci gençlik karşısında öylesine genç ve zinde görünüyordu.

— Ne güzel başladılar..

Evet bu onun sözü. Geride kalan ülküdaşlarının tek avuntusu da bu. O eserini yıkanların bu memleketten, bu topraklar üzerinden perişan bir halde nasıl yıkılıp gittiğini de sağlığında gözleriyle gördü, bu büyük sevinci dostlarına da duyurdu.. Toprağı bol olsun.

Çallı

Kaya ÖZSEZGİN

Modern Türk Resminin başlangıcını, «Impressioniste» hareketinde arayanlar, bu harekete gerçek bir canlılık getirenlerin başında Çallı'nın önemini kabul ederler. Onun bu önemi, adının yaygın olmasından değil, Türkiye'de bu akımın, hatırı sayılır bir kaç örneğini verebilmiş olmasından ileri gelir. Gerçekten de Çallı'nın soluk alıp veren, yaşadığını seyirciye haykırmak isteyen, kendine özgü bir yön vardır. Bu yönü kimi resimlerinde değişmez kalıplar için den paçasını kurtaramamış olsa bile, Çallı'yı Çallı yapan en önemli özelliktir gene de.

«Sanayi-i Nefise Mektebi»ni bitirerek 1909-1910 arasında Paris yolunu tutan beş ressam - Çallı ile birlikte Onat, Yetik, Nazmi Ziya ve Feyman - tam anlamıyla klâsik bir terbiye almış ve bu terbiyenin bütün kurallarını benimsemiş olan Türk resmine, ışıklı, parlak bir paletle döndüler. Dört yıllık Paris, Cormon'lar, Jean - Paul Laurens'ler ve hele yüzyılın başlarındaki çok canlı sanat olayları ve akımları, bu gençlere yepyeni bir «cür'et» aşılamıştı. Pencereden dışarısını çekingen bakışlarla seyreden, ara sıra da dışı açılan resmimiz, bu «cür'et» sonundadır ki, ta-

biat ortasında enine boyuna gerinmek, saçılmak imkânını bulmuş oldu. Bu ressamlar Hoca Ali Rıza kuşağının kaldığı yerden işe koyuldular. Taze kırmızılar, griler, sarılar, yeşiller... Artık «tabiata açılan pencere», aydınlık tonlarla birlikte daha bir belirleşmeye, önem kazanmaya başladı. Galatasaray sergileri de yıldan yıla zenginleşme yoluna girdi. Yeni yeni ressamlar toy heyecanlarını göstermek fırsatını bulmuşlardı.

Çallı bu ortam içinde durmadan çalıştı. Geçen zaman ve bu arada beliren yeni sanat akımları, hem onda, hem de arkadaşlarında bir etki bırakmadı. Başladıkları yolda öylece devam etmekte, hatta ara sıra tekrara düşmekte bile bir sakınca görmediler. Uzun bir geçmişi olmayan resmimizde, bu ressamlar kadar birbirine bağlı, birbirinin sanat anlayışını böylesine benimsemiş bir topluluk daha yok gibidir. Zaman zaman kişilik kaygısı, resim için hiç te önemli olmayan bazı bağlaşıklar yanında, bir plân geriye atıldı. 1958 sıralarında gelen yeni bir kuşak, renk üstünlüğünün yerine çizgiyi koyup onu baş tacı edince, resmimiz yeni bir arama devresine girmiş oluyordu. Kuruluşa önem veren bu kuşak yanında, Çallı ve arkadaşları istiflerini bozmadılar. Yeni arayışlara nedense girmek istemediler. Bu yüzden de, uslûbun hemen bütün imkânlarını denemiş olmanın rahatlığı içinde, tekrara düşüklere oldu. Çallı, inandığı dâvada bütün gücünü harcadı, elinden geleni yaptı. Ama bu çaba, Çallı ve arkadaşlarının getirdikleri havanın, birkaç ressam tarafından «istismarı» edilmesini, yanlış anlaşılmasını da önleyemedi. Bu durumun en seçik örneklerini çok zaman Güzel Sanatlar Birliği'nin sergilerinde gördük ve üzüldük.

Çallı öldü. O, «ağızdan ağıza dolaşan» nükte ve fıkralarından önce, bir ressam olarak önemli olsa gerek.

Sahibi ve Yaza İşleri Müdürü
OSMAN OKYAR

Yayın Müdürü
METİN AND

Sekreter
BEKİR EKİNCİ

İdarehane : Yenisehir, Büyük
Han No. 55 — Tel : 26754
Haberleşme Adresi : Forum
Dergisi P. K. 131 — Ankara

Dizgi ve Baskı
Ayyıldız Matbaası Tel : 17507
ANKARA

Dergimizde yayınlanan yazılar, Dergi ve Yazar adı gösterilmeden iktibas edilemez.

Bibliyografya

Derliyen: Perran ERALP

Biyografya :

Dr. Niyazi AKI: Yakup Kadri Karasmanoglu. İnsan - Eser - Fikir - Üslup. İstanbul 1960, P. K. 270. 15 lira.

İçindekiler :

- Önsöz
- 1 — İnsan
- 2 — Eserleri (Mensur şiirleri, tiyatro, hikâyeleri, romanları)
- 3 — Fikirleri
- 4 — Dil ve üslup

Bibliyografya

Sosyal İlimler:

Selâhattin BIRKAN: Az Gelişmiş, Ülkeler. Sosyal ve Ekonomik Kalkınma İstanbul 1960 Hamle Matbaası 158 S. 15 lira.

İçindekiler:

- Tanıtma
- Geçmişte ve bugün az gelişmiş ülkeler

— Az gelişme kriterleri

— Az gelişmiş ülkelerde nüfus karakteristikleri

- Doğumlar, evlenme, doğurganlık
- Ölümler
- Besi ekonomisi
- Nüfus - yatırım - yaşama seviyesi
- Ekonomik kalkınma maliyeti ve sosyal kültürel sorumlular
- İç finansman
- Dış yardım
- Az gelişmiş ülkelerde üretkenlik
- Sosyal güvenliği usulleri
- İş ve işçi bulma servisi organizasyonu
- İstihsal metodları, iş yaratılması
- Bibliyografya.

J. B. BURY: Fikir ve Söz Hürriyeti. 2. baskı. Çeviren: Avni Başman. İstanbul 1959 Remzi Kitabevi. X - 255 S. 300 kuruş. (Kültür Serisi: 14)

Ekonomi :

Nevzat ALPTÜRK: Merkez Bankacılığı ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. Ankara 1960 Basım ve Ciltevi. 110 S. 10 lira.

İçindekiler :

- Önsöz
- Merkez Bankacılığı
- İktisaden geri kalmış memleketlerde Merkez Bankacılığı.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.
- Bibliyografya

Hikmet KEYMAN: Ticari - Muzaaf Muhasebe, Umumi esaslar. 1. cilt. 2. baskı. Ankara 1960 Güzel İstanbul Matbaası. 284 S. 17.50 lira.

İçindekiler:

- 1 — Umumi bilgi
- 2 — Muhasebenin ana mefhumları, organ ve vasıtaları.
- 3 — Muzaaf muhasebenin umumi bünye ve mekanizması
- 4 — Muhasebede kopye ve nüsha çı-

karma

- 5 — Muhasebe organizasyonu
- Bibliyografya
- Gustave PARİS: Sanayide Maliyet Fiati. Çeviren: Derviş Güpüpoğlu, İstanbul 1960 Sıralar Matbaası. 219 S. 20 lira.

İçindekiler:

- I — Maliyet fiati nasıl tesbit edilir?
- a — Umumi mülâhazalar
- b — İptidai maddeler ve yardımcı maddeler

- c — İşçilik ücretleri
- d — Muhtelif masraflar
- e — İmalât umumi masrafları
- f — İmalât maliyet fiati
- g — Umumi ticari masraflar, ticari maliyet fiati ve normal satış fiati

- II — Çok sayıda çeşitli mal imal eden sınaî teşebbüslerde maliyet fiyatı
- a — Direkt masraflar
- b — İmalât umumi masrafları emsalleri

- c — Umumi ticari masraflar emsalleri.
- d — Maliyet fiati

- III — Maliyet fiatlarının faydası
- a — Maliyet fiati ve satış politikası
- b — Maliyet fiati ve envanter fiati
- c — Maliyet fiati ve sabit kıymetler mübayaası

- d — Maliyet fiati ve randımanın kontrolü.

Enise YENER: Etnografya Kılavuzu. (Halk sanat ve geleneklerini derleme kılavuzu). I. Ankara 1960 Doğu Ltd. Şirketi Matbaası. 116 S. Resim. 750 kuruş. (Türk Kadınlar Birliği Neşriyat No: 2).

Enise YENER: Etnografya Kılavuzu. (Halk sanat ve geleneklerini derleme kılavuzu). I. Ankara 1960 Doğu Ltd. Şirketi Matbaası. 116 S. Resim. 750 kuruş. (Türk Kadınlar Birliği Neşriyat No: 2).

İçindekiler :

- Prof. Dr. Afet İnan : Önsöz
- Etnografya nedir? Fayda ve gayesi
- Tarihçe
- Etnografyanın mevzuu ve çalışma sahası.

— Etnografyanın diğer ilimlerle münasebeti

- Etnografik eser toplayacak kimse-lerin dikkat edecekleri başlıca noktalar
- Etnografyanın inkişafında etnoğrafya müzeleri.
- Malzeme toplanmasında umumi metodlar.

- Etnografyanın kadrosu
- Gıda
- Halk sanatları ve meslekler
- Giyim ve kıyafet
- İşletmeler - Dokumacılık - Halı ve kilim.

- Musiki âletleri
- Mesken
- Ziraat - Hayvan yetiştirme - Çobanlık ve göçebelik
- Avcılık - Kara ve su avı
- Bibliyografya.

- Ziraat - Hayvan yetiştirme - Çobanlık ve göçebelik
- Avcılık - Kara ve su avı
- Bibliyografya.

- Ziraat - Hayvan yetiştirme - Çobanlık ve göçebelik
- Avcılık - Kara ve su avı
- Bibliyografya.

Hikâye : Adnan OZYAÇINER: Panayır. (Hikâyeler). İstanbul 1960 Büyük Kervan Mat-

baası, 98 S. 250 kuruş. (A Dergisi Yayınları: 6).

Roman :

Afet MUHTEREMOĞLU: Eşiktekiler. (Türk Dil Kurumu ödülünü kazanan roman). İstanbul 1960 Hatipoğlu Yayınevi. 132 S. 200 kuruş. (Hatipoğlu Yayınları Roman Serisi: 2).

Oğuz ÖZDEŞ: Dağ Başını Duman Almış. (Büyük Türk Romanı). İstanbul 1960 Türkiye Yayınevi. 189 S. 400 kuruş.

Leon URIS: Exodus. Çeviren: Adnan Yaltı. İstanbul 1960 Akay Kitabevi. 381 S. Ciltli: 12.50 lira. (Akay Dünya Şaheserleri).

ŞİİR :

Seyit KÜÇÜKBEZİRCİ: İssız Yuvalar. (Konya Türküleri). Konya 1960 Azim Matbaası. 100 S. 300 kuruş. (Umut Yayını: 1).

Tercüme Şiirler Antolojisi. Derliyen: Melih ERGUN, Ankara 1960 Güven Matbaası. 64 S. 200 kuruş.

Turgut YÜCEL: Değişen Sokak. (Şiirler). 2. basılış. Bursa 1960 Aysan Basımevi. 74 S. 250 kuruş.

Veteriner Şairler Antolojisi. Hazırlayan: Mehmet Turan YARAR. Ankara 1960 Gürsoy Basımevi. 151 S. Resim. 10 lira.

FORUM YAYINLARI Seri : I

Partizan Radyo

ve D. P.

Doç. Dr. Muammer AKSOY
Fiyatı : 10 Lira

Abonelerimize ve Talebelere
8 Liradır.

Bütün kitapçılardan ve Dengimizden temin edebilirsiniz.
Ödemeli gönderilir

Mimar

F. L. WRIGHT

İnsana Dönüş

Yazan : ŞEVKİ VANLI

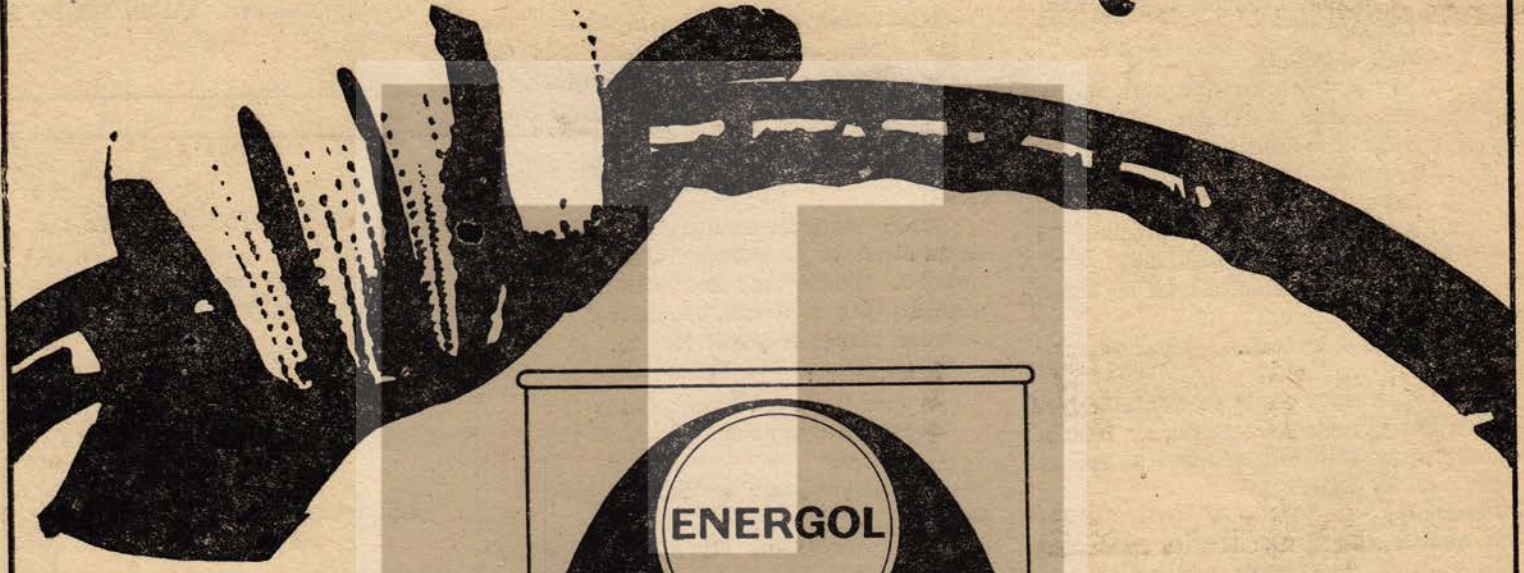
Fiyatı: 10 Lira

Abonelerimize 8 Liradır.

Ödemeli gönderilir.

*Sonneti Devri
Sonneti ystulubları
Rölekin Taneli
Bölelelele ve si neler*

**MOTÖR
ENDİŞELERİNİ
KAFANIZDAN
SİLECEK
TEK
YAĞ**

visco-static

**4 MEVSİMDE Bütün
Benzinli ve Mazotlu Makinelerde**